

Перші кроки до відновлення справедливості

посібник для тих, хто долає
наслідки сексуального насильства,
учиненого під час збройного
конфлікту на Донбасі

Перші кроки **до відновлення** **справедливості:**

*посібник для тих, хто долає наслідки
сексуального насильства, учиненого
під час збройного конфлікту на Донбасі*

Київ, 2021

П26 **Перші кроки до відновлення справедливості: посібник для тих, хто долає наслідки сексуального насильства, учиненого під час збройного конфлікту на Донбасі** / І. Довгань, В. Смірнов, Ю. Чистякова, В. Щербаченко; за заг. ред. авторів // ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». – К., 2021. – 136 с.

ISBN 978-617-7986-60-6

Дане видання ставить за мету допомогти тим, хто постраждав від сексуального та гендерно-обумовленого насильства під час збройного конфлікту на Донбасі. У посібнику зібрано інформацію, що дає відповіді на запитання: що таке сексуальне та гендерно-обумовлене насильство, які форми та наслідки воно має, а також які існують способи подолання таких наслідків. Посібник містить практичні рекомендації з покроковим описом дій постраждалої особи в процесі юридичного захисту своїх прав, а також зразки необхідних юридичних документів. Частина книги – це список контактів державних та громадських організацій, які надають різноманітну допомогу постраждалим.

Посібник підготовлено Східноукраїнським центром громадських ініціатив у співпраці з Мережею жінок, які постраждали від сексуального насильства, «SEMA-Україна».

УДК 364.633:343.541-058.65](477.61/62)(02)

Це видання створене за підтримки ООН Жінки в Україні в рамках Програми ООН із відновлення та розбудови миру, яку реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Програму підтримують дванадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз (ЄС), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Посольство США в Україні, а також уряди Данії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Швеції та Японії. Погляди авторів, викладені у даній публікації, не обов'язково відображають позицію ООН Жінки, ООН чи пов'язаних із ними організацій чи офіційну позицію міжнародних партнерів.

ISBN 978-617-7986-60-6

© ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив», 2021

Слова подяки

Автори посібника висловлюють щиру вдячність за співпрацю в підготовці цього видання учасницям Мережі жінок, які постраждали від сексуального насильства, «SEMA-Україна».

Ми захоплюємося вашою мужністю й незламністю та дуже вдячні за час, приділений для прочитання цього видання, висловлені зауваження та коментарі.

Ми також вдячні своїм колегам – співробітникам СГЦІ, які допомагали збирати та узагальнювати первинну інформацію для цього видання, зокрема Марині Баранівській, Ганні Куровській, Надії Нестеренко і Катерині Петренко, та іншим, чиї імена ми не можемо тут назвати.

Східноукраїнський центр громадських ініціатив вдячний ООН Жінки в Україні за підтримку проєкту нашої організації, у рамках якої була підготовлена ця книга.

Зміст

6 Вступ

8 Перелік використаних скорочень

11 Розділ 1

Що таке сексуальне та гендерно-обумовлене насильство, учинене в контексті збройного конфлікту?

12 1.1. Що таке СГОН?

16 1.2. Особливості СГОН у зонах конфлікту

23 1.3. Особливості визначення СГОН в українському законодавстві

27 Розділ 2

Відновлення справедливості для постраждалих від СГОН: український і світовий досвід

28 2.1. Судовий захист

29 2.2. Що таке репарації?

35 2.3. Приклади запровадження репарацій іншими державами

39 2.4. Допомога постраждалим від СГОН у зоні збройного конфлікту: що доступно зараз?

39 2.4.1. Допомога особам, позбавленим свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення

42 2.4.2. Безоплатна правова допомога

43 2.4.3. Психологічна реабілітація звільнених осіб, організація заходів із соціальної та/або професійної адаптації за місцем проживання (перебування)

45 2.4.4. Державні стипендії імені Левка Лук'яненка

47 2.4.5. Допомога при посттравматичному стресовому розладі, що розвинувся внаслідок СГОН

51 2.4.6. Вирішення питання житла

52 2.4.7. Щомісячна адресна допомога для ВПО

53 2.4.8. Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми

58 Розділ 3

Механізми юридичного захисту осіб, які постраждали від СГОН

- 60 3.1. Національний рівень: кримінальне провадження та досудове розслідування
- 60 3.1.1. Визначення окремих термінів
- 62 3.1.2. Статус потерпілого. Права та обов'язки потерпілого
- 69 3.1.3. Початок досудового розслідування (порушення кримінального провадження)
- 74 3.1.4. Збирання та подання доказів
- 79 3.1.5. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення
- 84 3.1.6. Оскарження під час досудового розслідування
- 87 3.1.7. Заходи забезпечення безпеки для потерпілих
- 92 3.2. Міжнародний рівень
- 92 3.2.1. Європейський суд з прав людини
- 94 3.2.2. Міжнародний кримінальний суд

99 Розділ 4

Організації, які надають медичну, психологічну, соціальну, гуманітарну та правову допомогу постраждалим від СГОН

109 Післяслово

110 Додатки

Шаблони документів, що можуть бути корисними для юридичного захисту осіб, які постраждали від СГОН

Вступ

Якщо ви тримаєте в руках цю книжку, то, найімовірніше, ви перебували в незаконних місцях несвободи або до вас застосовувалося насильство в іншій ситуації в зоні конфлікту. Одним із видів насильства, яке має місце на території збройного конфлікту, є сексуальне та гендерно-обумовлене насильство (СГОН). Змінені соціальні та гендерні ролі, обов'язки, стресові ситуації, пов'язані з постійною загрозою, безкарність за вчинені злочини зумовили зростання загального рівня насильства і СГОН зокрема. На жаль, досі багато хто сприймає таке насильство як невід'ємну частину збройного протистояння. Але так НЕ МАЄ БУТИ.

Факти СГОН, що фіксуються в ході цього конфлікту, є непоодинокими; вони стосуються як жінок, так і чоловіків, відрізняються особливою жорстокістю, а часом і систематичністю застосування. У практичній роботі нашої організації – Східноукраїнського центру громадських ініціатив (СЦГІ) – ми взаємодіємо з людьми, які зазнали сексуального насильства насамперед у незаконних місцях несвободи. За нашими підрахунками, кожна третя людина, яка перебувала в полоні, у тій чи іншій мірі піддавалася сексуальному та/чи гендерно-обумовленому насильству¹.

Потреби й очікування людей, які звільнилися з незаконних місць несвободи, ми знаємо краще за потреби інших категорій осіб, які постраждали від СГОН. Саме тому ми створили цей посібник у співпраці з Мережею жінок, які постраждали від сексуального насильства, «SEMA-Україна» та насамперед для осіб, які зазнали сексуального насильства під час утримання в незаконних місцях несвободи.

Незважаючи на те, що перебування в незаконних в'язницях просякнуте прикладами сексуального насильства, часто самі постраждалі не можуть ідентифікувати певні дії, учинені щодо них, як СГОН. Одним із наслідків цього є відсутність належного розслідування таких злочинів і компенсацій за завдані фізичні та моральні травми. Саме тому перші розділи цього посібника допоможуть читачу розібратися з тим, що являє собою СГОН.

Про сексуальне насильство говорити вкрай незручно. Часом постраждалі не озвучують факти про таке насильство ні правоохоронцям, ні правозахисникам, ні навіть близьким. Кожна людина шукає свій шлях відновлення після такого травматичного досвіду. На жаль, в Україні, як і в багатьох інших країнах, вражених збройними конфліктами, практично

¹ Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України / А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич та ін.; за заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янової // ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». – К., 2017. – 216 с.

відсутні результативні державні програми для підтримання людей, які пережили сексуальне насильство. У нашій країні такі програми все ще перебувають на стадії обговорення й формування, хоча потреба в них уже давно є очевидною. З огляду на таку непросту ситуацію в книжці ми розповідаємо не лише про існуючі практичні можливості для постраждалих отримати фінансову, правову, соціальну, психологічну, медичну допомогу, але й про програми репарацій постраждалим від СГОН, установлені іншими державами. Такі програми можуть бути взяті за приклад в Україні. Сподіваємося, що наведені міжнародні приклади надихнуть як самих постраждалих в Україні, так і всіх тих, хто їм допомагає, активніше домагатися створення відповідних програм допомоги і в Україні.

Ми твердо переконані, що навіть у тих випадках, коли сексуальні злочини вчиняли громадяни Російської Федерації (РФ) або контрольовані нею учасники НЗФ, Україна не має права залишати без практичної допомоги своїх скривджених громадян. Ми як суспільство не повинні чекати десять, двадцять і більше років, поки настане реальна можливість засудити злочинців та стягнути з них компенсації. Держава вже зараз має допомогти повернутися до нормального життя своїм громадянам.

Водночас винуватці злочинів не повинні залишатися безкарними. Тим, хто не хоче миритися з безкарністю злочинців, ми розповідаємо про національні та міжнародні механізми для захисту своїх прав та встановлення справедливості. Саме тому значна частина посібника присвячена поясненню, як в Україні виглядає кримінальний процес. У відповідному розділі посібника подаються юридичні поради, які допоможуть постраждалим захистити свої права, зробити необхідні кроки для того, аби притягти винних осіб до відповідальності та познайомитися з можливостями отримання відшкодування за вчинені щодо них злочини. Якщо ви або близькі вам люди постраждали від СГОН, ми щиро сподіваємося, що цей посібник стане вам у пригоді. Кожен злочинець має бути покараний, а постраждала особа має право на ефективний засіб юридичного захисту. Скористайтеся ним! Зі свого боку ми готові надати безкоштовну правову допомогу тим, хто потребує підтримки у відновленні справедливості. Звертайтеся до нас! Ми будемо раді вам допомогти.

Перелік використаних скорочень

ВПО	внутрішньо переміщена особа
ВРУ	Верховна Рада України
ГО	громадська організація
ГУ НП	Головне управління Національної поліції (в областях)
«ДНР»/«ЛНР»	самопроголошені «Донецька народна республіка»/«Луганська народна республіка»
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗСУ	Збройні Сили України
ЗУ	закон України
ККУ	Кримінальний кодекс України
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
МКС	Міжнародний кримінальний суд
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
МСЕК	медико-соціальна експертна комісія
НЗФ	незаконні збройні формування
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПТСР	посттравматичний стресовий розлад
РС	Римський статут
РФ	Російська Федерація
СБУ	Служба безпеки України
СЦГІ	Східноукраїнський центр громадських ініціатив

Розділ 1

***Що таке сексуальне
та гендерно-обумовлене
насильство, учинене
в контексті збройного
конфлікту?***

Що таке СГОН?

Сексуальне та гендерно-обумовлене насильство – це будь-яка дія, що вчинена проти волі людини та базується на гендерних нормах і нерівних відносинах влади. Воно охоплює фізичне, емоційне чи психологічне та сексуальне насильство, а також відмову в ресурсах чи доступі до послуг. Насильство включає загрозу застосування насильства та примус до певних дій. СГОН є серйозним порушенням базових прав людини².

Категорія «СГОН» не типова для сучасного українського законодавства та правозастосовної практики, проте вона активно використовується на міжнародному рівні, зокрема, впливовими правозахисними організаціями, тому слід її запроваджувати і в українську лексику, адже, називаючи речі своїми іменами, ми не дозволяємо нівелювати їх значення та наслідки.

«Гендерно-обумовлене насильство» та «сексуальне насильство» не є синонімами.

Що таке гендерно-обумовлене насильство?

Гендерно-обумовлене насильство – будь-який вид насильства, яке заподіюється людині чи групі людей через їх статеvu, сексуальну та/або гендерну ідентичність³. Воно ґрунтується на дисбалансі сил і здійснюється з метою принизити та змусити людину почуватися неповноцінною та/або підлеглою. Цей тип насильства глибоко вкорінений у соціальних та культурних структурах, нормах та цінностях, що керують суспільством.

Яскравий приклад гендерно-обумовленого насильства, учиненого в ході збройного конфлікту на Донбасі, – це випадок, коли учасники НЗФ під загрозою застосування зброї змусили полонених українських військовослужбовців вдягнутися в жіноче вбрання й танцювати з нагоди свята 8 Березня. У даному випадку не мало місце сексуальне насильство, але ці примусові дії були спрямовані на брутальне порушення усталених і важливих для полонених чоловіків уявлень про їх чоловічу роль, зовнішній вигляд і стиль поведінки як військових. Змушуючи чоловіків вдягати жіночий одяг із нагоди

² Sexual and gender based violence (SGBV) prevention and response / UNHCR Emergency Handbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/E873~1/AppData/Local/Temp/Emergency%20handbook.pdf>

³ What is gender-based violence? / European Institute for Gender Equality [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence>

Міжнародного жіночого дня, їх тим самим змушували відмовлятися від своєї гендерної (чоловічої) ідентичності та прийняти невластиву їм (жіночу) ідентичність. Хоча даний акт насильства мав скоріше символічний прояв, проте обидві сторони конфлікту усвідомлювали його глибоко образливий і руйнівний характер.

Що таке сексуальне насильство?

Сексуальне насильство – протиправне посягання однієї особи на статеву недоторканість іншої⁴.

Хто може постраждати від СГОН?

Міжнародні правозахисні організації використовують інклюзивну концепцію сексуального та гендерного насильства, яка визнає, що, хоча переважна більшість постраждалих від СГОН є жінки та дівчата, хлопці та чоловіки також є об'єктами сексуального та гендерного насильства.

Хто може вчиняти СГОН?

СГОН може вчинити кожен. Немає типу суспільних відносин (сімейні, службові, громадські), які б допускали чи виправдовували СГОН у будь-якій його формі.

Форми СГОН

Існує 5 форм СГОН: сексуальне насильство, фізичне насильство, емоційне та психологічне насильство, шкідливі традиційні практики та соціально-економічне насильство⁵.

Що вони охоплюють?⁶

Сексуальне насильство

◆ сексуальне насильство як зброя війни та тортур – злочини проти людства сексуального характеру, включаючи зґвалтування, сексуальне рабство, примусовий аборт чи стерилізацію або будь-які інші форми для запобігання народженню, примусові вагітності, примусові пологи та примусове виховання дітей. Сексуальне насильство як форма тортур визначається як будь-який акт або загроза сексуального характеру, унаслідок яких спричиняється сильний психічний або фізичний біль, страждання, для

⁴ What is sexual violence? / London School of Economics and Political Science [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://info.lse.ac.uk/Making-a-choice/What-is-sexual-violence>

⁵ Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response, May 2003 / UNHCR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unhcr.org/protection/women/3f696bcc4/sexual-gender-based-violence-against-refugees-returnees-internally-displaced.html>

⁶ Далі у тексті наведено неповний перелік дій, що становлять СГОН.

отримання інформації, зізнання від жертви або третьої особи, покарання, залякування її чи третьої особи або знищення повністю чи частково національної, етнічної, расової чи релігійної групи;

- ◆ зґвалтування, подружнє зґвалтування, анальне зґвалтування, спроба зґвалтування;
- ◆ сексуальне насильство над дітьми (будь-яка дія, коли дитина використовується для сексуального задоволення), розбещення та інцест;
- ◆ сексуальне насильство (фактичне або погроза фізичного вторгнення сексуального характеру, включаючи дотики, без проникнення);
- ◆ сексуальна експлуатація;
- ◆ примусова проституція;
- ◆ сексуальні домагання;
- ◆ та ін.

Фізичне насильство

- ◆ фізичний напад;
- ◆ торгівля людьми, рабство;
- ◆ та ін.

Емоційне та психологічне насильство

- ◆ образи/припинення;
- ◆ ізоляція людини від друзів/родини, обмеження пересування;
- ◆ та ін.

Шкідливі традиційні практики

- ◆ каліцтво жіночих статевих органів;
- ◆ ранній шлюб;
- ◆ примусовий шлюб;
- ◆ вбивство та/або каліцтво особи як покарання за дії, що вважаються недоречними щодо її/його статі та які ганьблять сім'ю або спільноту;
- ◆ дітовбивство та/або недбайливе ставлення (наприклад, нехтування дітьми жіночої статі, оскільки вони вважаються менш цінними в суспільстві);
- ◆ відмова в освіті для дівчат чи жінок;
- ◆ та ін.

Соціально-економічне насильство

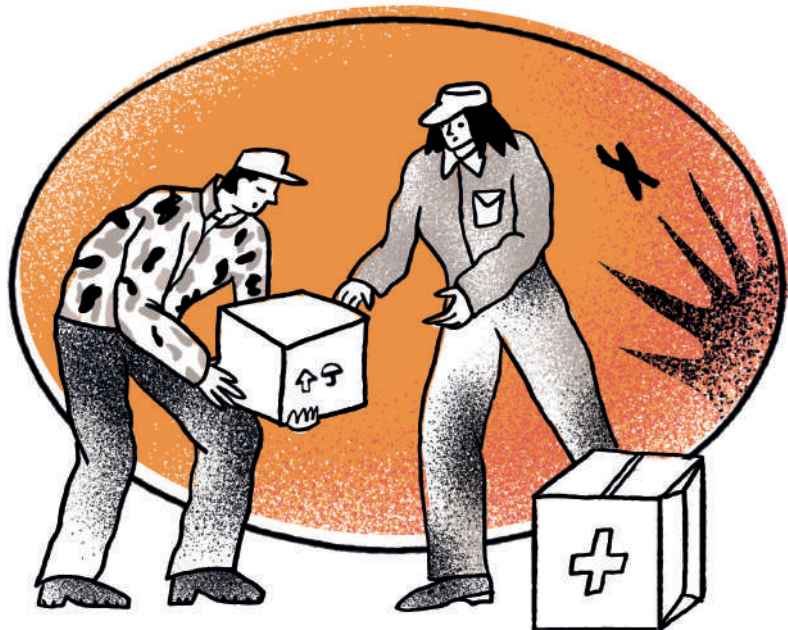
- ◆ дискримінація та/або заперечення певних можливостей, послуг;
- ◆ соціальна ізоляція/остракізм на основі сексуальної орієнтації;
- ◆ обструктивна законодавча практика;
- ◆ та ін.

Наслідки СГОН⁷

СГОН має наслідки в різних сферах життя постраждалої людини.

Здоров'я	Існують серйозні та потенційно небезпечні для здоров'я наслідки від усіх видів сексуального та гендерного насильства. Вони можуть мати фатальні (смерть, самогубство, дитяча смертність) та нефатальні наслідки (наявність фізичних пошкоджень окремих органів, проблем у функціонуванні репродуктивної системи, хронічних захворювань тощо)
Емоційні та психологічні наслідки	Посттравматичний стрес, депресія та тривога, страх, гнів та сором, невпевненість, ненависть до себе, самозвинувачення та психічні захворювання й думки про самогубство тощо
Соціальні наслідки	Звинувачення постраждалої особи суспільством, втрата нею своєї суспільної ролі (наприклад, втрата заробітку або можливості здійснювати догляд за дітьми), соціальна ізоляція, збільшення гендерної нерівності тощо
Правові наслідки	Якщо національне законодавство не забезпечує належних гарантій проти СГОН або якщо практика в судових та правоохоронних органах є дискримінаційною, такий вид насильства може вчинятися безкарно. Постраждалим від СГОН значно складніше отримати компенсації збитків, яких вони зазнали через СГОН, аніж іншим категоріям постраждалих
Наслідки для безпеки	Постраждала особа відчуває небезпеку, загрозу подальшого насильства. Якщо працівники правоохоронних органів не є чутливими до потреб потерпілого, то можуть виникнути травматичні ситуації через затримку допомоги чи нечутливу поведінку та ін.

⁷ До таблиці включено неповний перелік наслідків СГОН.

1.2

Особливості СГОН у зонах конфлікту

Протягом усієї історії людства СГОН було широко поширене під час збройних конфліктів і часто розглядалося як неминучий наслідок війни. На жаль, сучасні конфлікти, у тому числі й українсько-російський, не є винятками. СГОН використовується як один із способів тиску на окрему людину чи певну суспільну групу. Міжнародні організації у своїй практиці використовують категорію **«сексуальне насильство як зброя війни та тортур»** для підкреслення того, що таке насильство може використовуватись цілеспрямовано та систематично в збройному конфлікті.

Так, під час українсько-російського збройного конфлікту сексуальне насильство використовувалося з метою змусити постраждалих (зокрема, ув'язнених у незаконних місцях несвободи) до вчинення певних дій: розкрити інформацію, залишити місце постійного проживання, заплатити викуп за звільнення, відмовитися від учинення активних дій у підтримку іншої сторони конфлікту тощо. Сексуальне насильство застосовували й застосовують як покарання за політичні, громадські та релігійні погляди, участь у бойових діях на стороні супротивника. Типовою формою СГОН в умовах збройного протистояння є погроза застосування такого насильства до родичів та близьких постраждалих.

СГОН є порушенням норм міжнародних документів про права людини та багатьох національних законів.

Римський статут (РС) Міжнародного кримінального суду (Україна визнає його юрисдикцію щодо подій, які мають місце під час збройного конфлікту на Сході України) **зараховує певні види СГОН до категорії воєнних злочинів** у рамках як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Так, зґвалтування, примус до проституції, примусова стерилізація та інші види сексуального насильства, які становлять грубі порушення Женевських конвенцій (якщо вони скоєні в контексті збройного конфлікту та пов'язані з ним), відповідно до ст. 8 РС визнаються воєнними злочинами. Це означає, що особи, які вчинили такі злочини, можуть постати перед Міжнародним кримінальним судом (МКС).

Це важливо, оскільки досі на міжнародному рівні немає однозначного сприйняття РФ як країни-учасниці/країни-агресора в рамках цього конфлікту. Проте незалежно від правової кваліфікації конфлікту (міжнародний чи неміжнародний) сексуальне насильство, учинене під час війни на Донбасі, підпадає під категорію воєнних злочинів.

Термін **«сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом»** є досить широким. Він охоплює не лише випадки сексуального насильства, які стаються безпосередньо в зоні бойових дій, а й випадки сексуального насильства поза зоною військових дій і постконфліктні ситуації, які мають прямі або непрямі зв'язки з конфліктом⁸. До таких специфічних ситуацій в українських реаліях можна віднести застосування сексуального насильства в таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО); сексуальне насильство, учинене ветеранами у власних сім'ях та/або у громадах; відсутність ефективного розслідування правоохоронними органами випадків сексуального насильства, учиненого ветеранами поза зоною конфлікту, та інші випадки.

Умови, що сприяють СГОН під час збройного конфлікту

Загальний контекст збройного конфлікту знижує рівень нетерпимості в суспільстві до насильства, у тому числі й до СГОН. В умовах війни, коли відбуваються вбивства, кровопролиття, СГОН перестає сприйматись як щось екстраординарне.

До **найвагоміших причин СГОН під час збройних конфліктів** можна віднести:

- ◆ руйнування соціальних структур та зв'язків у суспільстві;
- ◆ наявність озброєних формувань на території громад і загалом високий рівень поширення зброї;
- ◆ використання влади та контролю над іншими особами;
- ◆ відчуття безкарності.

⁸ Reparations for Conflict-Related Sexual Violence: Guidance note of the Secretary-General / OHCHR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/Documents/Press/GuidanceNoteReparationsJune-2014.pdf>

Особливо вразливими до СГОН у зонах конфлікту є жінки та діти. Воєнізовані суспільства здебільшого відрізняються високим рівнем маскулінності, що також може провокувати СГОН.

Особливістю СГОН є те, що постраждалі особи не завжди повідомляють про нього офіційні органи, таким чином, воно залишається суттєво недооціненим із точки зору поширеності та наслідків.

СГОН у контексті збройного конфлікту на Сході України

На Сході України випадки СГОН найчастіше фіксуються⁹:

- ◆ **у незаконних місцях позбавлення волі** – це зґвалтування, групові зґвалтування, погрози зґвалтуванням, у тому числі близьких, членів родини; катування, у тому числі електричним струмом (дроти під'єднуються до статевих органів); примусове оголення, гендерно-обумовлені приниження, образи, спільне утримання жінок та чоловіків, ненадання базових ресурсів (їжі, води), ненадання доступу до засобів особистої гігієни, необхідних медичних послуг та ін.;
- ◆ **на блокпостах** – це зґвалтування, групові зґвалтування, погрози зґвалтуванням, гендерно-обумовлені приниження, образи, погрози та ін.;
- ◆ **у жилих районах, контрольованих озброєними групами та/або розташованих поблизу місць дислокації військових підрозділів** – це зґвалтування, погрози зґвалтуванням, гендерно-обумовлені приниження, образи, погрози, заклики до насильства по відношенню до представників ЛГБТІ-спільноти та ін.

Нижче наводяться форми сексуального насильства, зафіксовані СЦГІ в інтерв'ю з особами, які постраждали в ході збройного конфлікту на Сході України, що відповідають формам сексуального насильства, виокремленим у Керівних принципах міжнародного кримінального права щодо сексуального насильства¹⁰ та Декларації громадянського суспільства щодо сексуального насильства¹¹.

⁹ Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р.: доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини / OHCHR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_UA.pdf

¹⁰ International criminal law guidelines: legal requirements of sexual and gender-based violence crimes / Case matrix network [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legal-tools.org/doc/c1c17c/pdf/>

¹¹ The Hague principles on sexual violence / Women's initiatives for gender justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2020/02/MASTER-DOC-The-Hague-Principles-on-Sexual-Violence.pdf>

Форми сексуального насильства щодо жінок:

- ◆ **Зґвалтування** – це вчинення дій сексуального характеру, пов’язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.
- ◆ **Примушення до акту сексуального характеру** силою або погрозою використання сили чи примусу, або за рахунок зловживання владою проти постраждалої чи іншої особи, або скориставшись примусовим середовищем чи неможливістю такої особи/осіб дати справжню згоду. При цьому в практиці МКС виходять, що згодою не вважаються: будь-які слова або поведінка жертви, коли сила, загроза сили чи примусу або використання примусового середовища підривають здатність жертви давати добровільну та справжню згоду; коли жертва не здатна дати справжню згоду; мовчання або відсутність опору постраждалої особи щодо передбачуваного сексуального насильства.

У незаконних тюрмах створювались умови, коли жінку або силою, або шляхом застосування покарань чи навпаки, обіцяючи привілеї, змушували до сексуальних стосунків.

- ◆ **Побиття або заподіяння травми статевим частинам тіла.**
- ◆ **Завдавання каліцтв, опіків, стиснення, насильницьке обрізання або інше ушкодження статевих частин тіла.**

У процесі катувань постраждалих оголювали, били по статевих частинах тіла, завдавали травм статевим частинам тіла, прикріплювали до них електричні дроти чи використовували електрошокер.

- ◆ **Примусове спостереження за сексуальним насильством та катуванням із використанням сексуального насильства.**

Постраждалих змушували спостерігати за сексуальним насильством щодо інших осіб (як щодо чоловіків, так і щодо жінок).

- ◆ **Формування обґрунтованого передчуття або страху акту сексуального насильства, у тому числі шляхом сексуальних погроз, погроз зґвалтування.**

Кривдники погрожували застосувати сексуальне насильство щодо постраждалої особи або її близьких.

- ◆ **Образи, приниження, залякування сексуального характеру** охоплюють серед іншого також принизливі коментарі щодо зовнішнього вигляду постраждалих, їх фізіологічних особливостей тощо.

- ◆ **Примусове (повне або часткове) оголення.**

Ця форма СГОН практикується в рамках огляду ув'язнених (у тому числі огляд сексуальних частин тіла), їх речей. Вона використовується як покарання та під час катувань. Часто примусове оголення відбувається в присутності осіб протилежної статі.

- ◆ **Спільне утримання в одному приміщенні чоловіків та жінок, у тому числі без надання окремого туалету та/або душу.**

- ◆ **Поширення або виготовлення зображень, відеозаписів чи аудіозаписів людини, яка оголена або частково роздягнена, або займається актами сексуального характеру, у тому числі через Інтернет чи соціальні мережі.**

Постраждалі свідчать про їх фото/відеофіксацію в оголеному вигляді або лише в нижній білизні. У багатьох місцях позбавлення волі в камерах встановлено відеонагляд, який дозволяє фіксувати затриманих у тому числі під час справляння щоденних гігієнічних процедур.

- ◆ **Позбавлення доступу до гігієни, лікування або ліків, пов'язаних із менструацією, вагітністю, пологами, доглядом за свищами, ректальною гематомою, ВІЛ або іншими інфекціями, що передаються статевим шляхом, каліцтвом сексуального характеру, фізичними вадами (спотворенням), гінекологічним, урологічним чи сечовим лікуванням або будь-яким іншим аспектом сексуального чи репродуктивного здоров'я.**

Наявні свідчення про побиття вагітних жінок, у тому числі завдавання умисних ударів у живіт. Постраждалі скаржаться в інтерв'ю на повну відсутність або обмежений доступ до засобів особистої гігієни, у тому числі до душу, туалету. Ліки та засоби гігієни для жінок, які їх потребували під час менструацій, через стан здоров'я, як правило, не надавались. В установах відбування покарань персоналом місць несвободи свідомо обмежувався доступ полонених до гормональних препаратів, необхідних для підтримання статевого здоров'я.

- ◆ **Дотики до сексуальних частин тіла, торкання постраждалого сексуальною частиною тіла або торкання сексуальним шляхом.**

Під час перебування в місцях ув'язнення постраждалі стикалися з фактами цілеспрямованих дотиків сексуального характеру, які вони розцінювали як небажані.

- ◆ **Виконання кимось, на очах в інших, тілесних функцій, які зазвичай виконуються приватно, включаючи заходи, пов'язані з менструальною гігієною.**

У камерах багатьох незаконних в'язниць наявний постійний відеонагляд, який у тому числі охоплює зону з туалетом/душом. Доступ до туалету/душу часто надавався групі ув'язнених, без приватності. Під час відвідувань ув'язненими лазні за ними спостерігали особи протилежної статі. СЦГІ зафіксовані випадки, коли на очах ув'язнених жінок представники НЗФ роздягалися, милися.

Форми сексуального насильства щодо чоловіків:

- ◆ **Зґвалтування** – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних з анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.
- ◆ **Побиття або заподіяння травми статевим частинам тіла.**
- ◆ **Завдавання каліцтв, опіків, стиснення, насильницьке обрізання або інше ушкодження статевих частин тіла.**

У процесі катувань постраждалих оголювали, били по статевих частинах тіла, прикріплювали до них електричні дроти чи використовували електрошокер. Постраждалі свідчать про проведення кастрацій ув'язнених, у тому числі публічних.

- ◆ **Формування обґрунтованого передчуття або страху акту сексуального насильства, у тому числі шляхом сексуальних погроз, погроз зґвалтування.**

Кривдники погрожували сексуальним насильством щодо постраждалого або його близьких. Озвучувалися погрози кастрації.

- ◆ **Примусове оголення або часткове оголення.**

Ця форма СГОН практикується під час огляду ув'язнених (у тому числі огляд сексуальних частин тіла), їх речей. Вона використовується як форма покарання та під час катувань. Зафіксовані випадки позбавлення одягу постраждалих протягом тривалого періоду, публічного їх оголення перед іншими ув'язненими. Часто примусове оголення відбувається в присутності осіб протилежної статі.

- ◆ **Образи, приниження, залякування сексуального характеру, у тому числі принизливі коментарі щодо зовнішнього вигляду постраждалих, їх фізіологічних особливостей тощо.**

- ◆ **Поширення або виготовлення зображень, відеозаписів чи аудіозаписів людини, яка оголена або частково роздягнена, або займається актами сексуального характеру, у тому числі через Інтернет чи соціальні мережі.**

Постраждалі свідчать про їх фото/відеофіксацію в оголеному вигляді або лише в нижній білизні, також у багатьох місцях позбавлення волі в камерах установлено відеонагляд. Такі дії в тому числі здійснювались особою протилежної статі.

- ◆ **Спільне утримання в одному приміщенні чоловіків та жінок, у тому числі без надання окремого туалету та/або душу.**

- ◆ **Виконання кимось, на очах в інших, тілесних функцій, які зазвичай виконуються приватно.**

У камерах багатьох незаконних в'язниць наявний постійний відеонагляд, який у тому числі охоплює зону з туалетом/душом. Доступ до туалету/душу часто надавався групі ув'язнених, без приватності.

- ◆ **Позначення людини як сексуально девіантної, сексуально нечистої або як такої, що пережила сексуальне насильство.**

У частині незаконних в'язниць впроваджувалася система, характерна для тюрем, із позначенням певної категорії осіб як «опущених», виключення їх із загального колективу ув'язнених. Зафіксовані випадки примусового перевдягання чоловіків у жіночий одяг.

- ◆ **Навмисне зараження ВІЛ чи іншими інфекціями, що передаються статевим шляхом.**

- ◆ **Покарання людини на підставі її ймовірної сексуальної орієнтації, сексуальної поведінки, сексуальної репутації, сексуального вибору, сексуальної активності (або її відсутності) або сексуальних частин тіла.**

Наявні свідчення про особливо жорстоке поводження з ув'язненим через його гомосексуальну орієнтацію.

Особливості визначення СГОН в українському законодавстві

На жаль, ні українське законодавство, ні навіть національна юридична доктрина не використовують категорію «СГОН» як комплексне поняття. Як зазначалось у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини, українські урядовці, ЗМІ, організації, які надають послуги постраждалим та документують порушення прав людини в Україні, хибно використовують як взаємозамінні терміни «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», «гендерно-обумовлене насильство» та «домашнє насильство». Це призводить до плутанини та робить визначення характеру й масштабів цієї проблеми ще складнішим¹². Не всі форми СГОН беруться до уваги, а вплив воєнного конфлікту на життя населення повною мірою лишається недооціненим.

Кримінальний кодекс України (ККУ) окремо криміналізує домашнє насильство, а також розділ IV Особливої частини «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» містить такі склади злочинів:

¹² Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р.: доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини / ОНЧР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV-UA.pdf>

Домашнє насильство (ст. 126-1 ККУ)	умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи
Зґвалтування (ст. 152 ККУ)	вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи
Сексуальне насильство (ст. 153 ККУ)	вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи
Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 ККУ)	примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою
Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 ККУ)	природні або неприродні статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені повнолітньою особою
Розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ)	вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку

Що стосується СГОН як воєнного злочину, то тут у чинній редакції ККУ є суттєві вади. Ст. 438 ККУ встановлює відповідальність за порушення законів та звичаїв війни. До складу злочину в актуальній редакції цієї статті відносяться: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Прямо в чинній редакції ККУ жодний вид СГОН як військовий злочин не згадується, і зараз покарання за такі злочини можливе лише на підставі міжнародних договорів. На практиці цей механізм притягнення злочинців до відповідальності правоохоронними органами України не використовується. У більшості випадків українські правоохоронці не знають про відповідні правові можливості. Крім того, розслідування сексуальних злочинів є суттєво складнішим, аніж розслідування інших тяжких злочинів, таких як незаконне позбавлення волі або викрадення людини, насильницьке зникнення, катування, торгівля людьми та ін., які зазвичай супроводжували сексуальне насильство. Отже, правоохоронці, як правило, воліють зосереджувати свою увагу на інших тяжких злочинах, які, утім, є більш простими в доказуванні.

Описані вище законодавчі недоліки та інші проблеми стають на заваді в притягненні до відповідальності винних за скоєння СГОН, а отже, і відновленню справедливості.

Виправити таку ситуацію може прийняття законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689 від 27.12.2019). Згідно з його положеннями нова редакція ст. 438 ККУ відповідатиме положенням РС. Законопроект установлює кримінальну відповідальність щодо «подій минулого», які вже кваліфікувалися міжнародним правом як злочин геноциду, злочин агресії, злочин проти людяності або військові злочини, але ще не передбачалися як злочини за ККУ. Таким чином, українські законодавці прагнуть запровадити правовий механізм, який дозволить притягнути до відповідальності осіб, що скоїли військові злочини, у тому числі злочини СГОН, починаючи з весни 2014 р. 17 вересня 2020 р. законопроект було прийнято в першому читанні, і наразі він очікує другого читання. Перевірити, чи ухвалила Верховна Рада закон, остаточно можна на сайті парламенту.

Розділ 2

Відновлення справедливості для постраждалих від СГОН: український і світовий досвід

Судовий захист

В Україні зараз судовий захист є основною формою відновлення справедливості для особи, що постраждала від СГОН. Незважаючи на те, що переслідувати злочинців має насамперед держава, постраждала особа має право активно долучатися до цього процесу. Постраждалі можуть ініціювати кримінальне провадження, використовувати весь комплекс прав у ході досудового/судового провадження, мають право на компенсацію шляхом подання цивільного позову.

Однак судова форма захисту передбачає наявність обов'язкового елементу, без якого вона є неможливою, – необхідно знати особу, що вчинила даний злочин або віддавала наказ про його вчинення. Якщо таку особу неможливо ідентифікувати, то шанси притягнення її до відповідальності, у тому числі до цивільно-правової відповідальності для компенсації завданої шкоди, є мінімальними.

Злочини СГОН в умовах збройного конфлікту мають ризики залишатися нерозкритими у формальному кримінально-процесуальному розслідуванні, оскільки жертви не завжди можуть впізнати злочинців або ідентифікувати осіб, які віддавали злочинні накази або не перешкоджали скоєнню СГОН їх підлеглими. Частина підозрюваних осіб переховується від правосуддя на території інших держав.

Утім, **право на ефективний засіб юридичного захисту** закріплене в міжнародному праві прав людини та гуманітарному праві в різних міжнародних та регіональних документах. Відповідно особа, яка постраждала від СГОН, має право на відшкодування завданих їй збитків. Для цього на міжнародному рівні було запропоновано механізм репарацій для постраждалих від СГОН, які виплачуються не тільки безпосередньо винними особами, а й іншими суб'єктами (державами, міжнародними фондами тощо).

Що таке репарації?

Репарації – форма матеріальної відповідальності в міжнародному праві. Репарації виплачуються державою за дії або бездіяльність, які порушують її зобов’язання згідно з міжнародним правом прав людини або міжнародним гуманітарним правом, або особою (у тому числі юридичною), визнаною відповідальною за порушення міжнародного гуманітарного права. У випадку, якщо сторони, відповідальні за заподіяну шкоду, не можуть або не хочуть виконувати свої зобов’язання, держави повинні намагатися розробити програми репарацій та допомоги потерпілим¹³.

Так, в умовах українсько-російського збройного конфлікту типовою є ситуація, коли винна у вчиненні СГОН особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Однак це не змінює того факту, що постраждала особа потребує допомоги. Одним із варіантів є надання відшкодування від держави-агресора. Проте уряд РФ заперечує свою участь у збройному конфлікті, і відповідно з ініціативи уряду цієї країни виплати репарацій наразі є неможливими. Необхідно чекати на рішення міжнародних судів, які визначать роль РФ у збройному конфлікті на Сході України та її відповідальність, але винесення таких рішень може тривати роками. Бажаним варіантом надання постраждалим від СГОН допомоги є репарації з боку української держави, яка, хоч і не несе повної відповідальності за злочини, скоєні на території ОРДЛО, проте має зробити все для подолання їх наслідків та налагодження життя осіб, які постраждали від СГОН.

¹³ Basic Principles and Guidelines on the right to a remedy and reparation for victims of gross violations of international human rights law and serious violations of international humanitarian law Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005 / ОНЧР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/remedyandreparation.aspx>

Щодо репарацій постраждалим від СГОН, то нині запроваджується концепт **гендерно-чутливих репарацій**¹⁴, які враховують існуючі гендерні відносини та дисбаланс влади в суспільстві, з метою забезпечити справедливую оцінку шкоди, заподіяної жінкам і чоловікам, рівний доступ до програм репарацій та вигоди від них як для жінок, так і для чоловіків. Відповідно до вказаної концепції репарації не повинні посилювати існуючі моделі дискримінації за ознакою статі, а мають прагнути змінювати їх.

Так, через притаманні українському суспільству гендерні стереотипи чоловіки, звільнені з полону на території ОРДЛО, переважно не розповідають про факти СГОН щодо себе. У своїх свідченнях вони можуть визнавати факт такого насильства в незаконних місцях несвободи, але в більшості випадків уникають надавати свідчення про факти такого насильства по відношенню до себе. Цю особливість слід урахувувати при запровадженні репарацій та пропонувати механізми, які дозволили б чоловікам долучатися до майбутніх компенсаційних програм (наприклад, робити особливий наголос на конфіденційності таких звернень, важливості таких повідомлень для переслідування винних осіб та унеможливлення уникнення ними відповідальності тощо).

Основні принципи запровадження репарацій¹⁵

1. Адекватність репарацій постраждалим від СГОН, пов'язаного з конфліктом, передбачає поєднання різних форм. Тобто це має бути комплексне вирішення проблем постраждалих, а не разова грошова виплата.

¹⁴ Reparations for Conflict-Related Sexual Violence: Guidance note of the Secretary-General / OHCHR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/Documents/Press/GuidanceNoteReparationsJune-2014.pdf>

¹⁵ Там само.

- 2.** Індивідуальні та колективні репарації повинні доповнювати та підсилювати одна одну.
- 3.** Репарації повинні бути трансформативними, тобто вони мають демонструвати неприпустимість СГОН в умовах збройного конфлікту та унеможливити його в майбутньому. Наприклад, вони можуть стимулювати запровадження освітніх програм для військових та представників правоохоронної системи.
- 4.** При запровадженні та здійсненні репарацій має відбуватися співпраця між державою та громадянами. Держава має заохочувати громадян отримувати репарації, оскільки це дозволить побудувати їх мирне життя, що у свою чергу знизить рівень стигматизації.
- 5.** Слід підтримувати участь постраждалих від СГОН, пов'язаного з конфліктом, у плануванні, розробленні, впровадженні, моніторингу та оцінці репарацій.
- 6.** Повинні бути надані термінові проміжні репарації для вирішення негайних потреб та уникнення непоправної шкоди постраждалим від СГОН, пов'язаного з конфліктом. Наприклад, має бути надана медична допомога, яку потребують потерпілі, вирішені питання безпеки, надані місця для постійного проживання, у спрощеному порядку відновлені документи тощо.
- 7.** Повинні бути запроваджені чіткі й зрозумілі процедури та правила отримання репарацій. Умови отримання репарацій не можуть бути занадто бюрократизованими та не повинні наражати потерпілих на потенційну небезпеку.

Репарації посідають особливе місце серед заходів компенсації з огляду на їх потенційний прямий вплив на постраждалих від СГОН. Вони можуть допомогти суттєво покращити їх стан, вирішити конкретні проблеми та задовольнити базові потреби.

Форми репарацій

Міжнародне право встановлює різні форми відшкодування збитків з метою виправити грубі порушення прав людини та серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Форма репарацій	Що охоплює	Як можна використати в Україні ¹⁶
Реституція (поновлення порушених прав)	Може покривати: втрату майна та/або права володіння на власність, включаючи житло, переривання або припинення навчання, втрату роботи. Державам слід ужити конкретних заходів для сприяння поновленню порушених прав постраждалих від СГОН, пов'язаного з конфліктом, включаючи: спеціальні механізми, що дозволяють дітям-постраждалим пред'являти майнові вимоги, якщо вони є єдиними, хто вижив у домогосподарстві; пріоритет опрацювання та розгляду позовів про реституцію, поданих такими постраждалими; установлення правових механізмів, які захищали б їхнє право власності чи право володіння майном перед вимогами інших осіб; надання їм гнучких та швидких процедур для подання вимог про повернення майна, у тому числі у випадках, коли доступні не всі документи; доступ до певних освітніх та інших програм тощо	◆ запровадження механізмів, які б дозволили вчиняти юридично значущі дії щодо майна, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях без зайвих ускладнень; ◆ спрощений механізм отримання документів, довідок та ін.; ◆ включення часу, який особа перебувала в полоні, витратила на лікування та відновлення, до загального страхового та трудового стажу; ◆ відновлення навчання за державний кошт, у тому числі для дітей постраждалих; ◆ перерахування кредитної заборгованості особи, із призупиненням нарахування відсотків та штрафних санкцій за час, який особа перебувала в полоні, витратила на лікування та відновлення

¹⁶ Наведені в таблиці варіанти застосування репарацій в Україні сформовані на основі інтерв'ю із жінками, які постраждали від СГОН у ході збройного конфлікту на Сході України. Автори посібника усвідомлюють, що висловлені постраждалими пропозиції щодо практичних форм утілення репарацій можуть частково дублювати вже наявні в Україні правові механізми. Водночас ми вважаємо за потрібне подати в посібнику позицію і самих постраждалих. Висловлені постраждалими потреби в певних правових механізмах можуть свідчити про те, що або існуючі правові механізми є неефективними, або постраждалі не поінформовані про їх існування, тож відповідна державна політика потребує вдосконалення.

Форма репарацій	Що охоплює	Як можна використати в Україні
Компенсація (відшкодування шкоди)	Може покривати: моральну та матеріальну шкоду, яка є наслідком СГОН, пов'язаного з конфліктом. Важливо ретельно визначити шкоду, яку можна виправити за допомогою компенсації, продумати спосіб, яким компенсація відшкодовує цю шкоду. Форма, у якій надається компенсація, також повинна бути продумана для посилення її трансформаційного потенціалу. Компенсації мають запобігати стигматизації, ostracizmu та дискримінації постраждалих. Слід також брати до уваги питання безпеки	◆ компенсація за втрачене або фактично втрачене (через неможливість вільно користуватися та розпоряджатися) майно за ринковою вартістю; ◆ відшкодування витрат, пов'язаних із лікуванням, відновленням, оплатою ліків, отриманням психологічної, юридичної допомоги; ◆ відшкодування моральної шкоди
Сатисфакція (форма відшкодування моральної шкоди)	Може мати різні форми, але найчастіше вона здійснюється у формі вибачень, вшанування пам'яті та/або спорудження пам'яток. З метою запобігання подальшій шкоді жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, заходи задоволення повинні базуватися на адекватних консультаціях із жертвами та на адекватному розумінні культурного середовища, де мають бути передбачені репарації, і повинні узгоджуватися з принципами гендерної рівності	◆ офіційне визнання факту скоєння таких злочинів та їх неприпустимості; ◆ ведення офіційної статистики щодо СГОН у зоні збройного конфлікту; ◆ освітні програми щодо унеможливлення СГОН
Реабілітація	Має на меті надати постраждалим усі основні необхідні послуги, щоб допомогти їм рухатися далі та гідно жити. Вони не повинні обмежуватися медичними послугами та надаватися лише постраждалим особі. Якщо це доречно, члени сім'ї теж повинні скористатися реабілітацією.	◆ створення єдиного державного органу підтримки, який би надавав усю необхідну інформацію; ◆ комплексне медичне обслуговування не тільки прямих наслідків СГОН, але й усіх супутніх захворювань постраждалої особи та членів її родини;

Форма репарацій	Що охоплює	Як можна використати в Україні
	Реабілітація в багатьох випадках є необхідною умовою для відновлення постраждалих від СГОН та дозволяє їм скористатися іншими формами репарацій	◆ психологічна реабілітація; ◆ освітні програми з профорієнтації; ◆ допомога з працевлаштуванням; ◆ надання місця постійного проживання в разі потреби
Гарантії неповторення	Вони повинні розроблятися з урахуванням причин СГОН для його ефективного запобігання в майбутньому. У зв'язку із цим слід визначати заходи залежно від конкретних обставин кожної країни та конфліктної/постконфліктної ситуації. Складаються з: розроблення та впровадження належної правової та інституційної бази для запобігання та вирішення питань СГОН; реформування та зміцнення державних інституцій, а також створення нових, якщо це необхідно; навчання та освіти та ін.	◆ законодавчі зміни, перш за все прийняття законопроекту № 2689 та ратифікація РС, Стамбульської конвенції; ◆ гаряча лінія МВС для повідомлень, якщо співробітники поліції відмовляються приймати або вмовляють не писати заяви щодо злочинів, скоєних на тимчасово окупованих територіях.

Приклади запровадження репарацій іншими державами

Гватемала

Громадянська війна у Гватемалі тривала у 1960-1996 рр. Одним з епізодів цієї війни, пов'язаних із сексуальним насильством, є кейс військової застави Сепур Зарко (Sepur Zarco). Ця військова база була створена для розміщення урядових військ у місцевості, охопленій антиурядовими виступами. Місцеві землевласники використали армію проти громади народу Кекчі, які вимагали визнання їх правових титулів на землю, на якій вони жили та працювали роками. Армія оголосила чоловіків громади лівими повстанцями, захопила їх, частина з них зникли безвісти. Жінок із навколишніх сіл протягом понад 7 років використовували як сексуальних рабінь на військовій заставі Сепур Зарко.

У справі Сепур Зарко гватемальський суд установив систему репарацій для постраждалих від СГОН жінок народу Кекчі. Це перша у світі справа, коли національний суд розглядав звинувачення в сексуальному рабстві під час збройного конфлікту – злочину за міжнародним правом. Суд зазначив, що СГОН було частиною цілеспрямованої стратегії армії Гватемали щодо знищення місцевої громади корінних жителів майя Кекчі. Суд також визнав вплив цих злочинів на всю громаду.

Суд Гватемали:

- ◆ передбачив індивідуальну грошову компенсацію кожній із жертв сексуального рабства;
- ◆ доручив прокурору продовжити розслідування зникнення семи чоловіків постраждалих жінок;
- ◆ у рішенні всебічно розглянув попередні відмови у праві на охорону здоров'я, освіту та доступ до землі в районі Сепур Зарко, що зробило громаду Кекчі вразливою до насильства та посилило його наслідки;
- ◆ зобов'язав уряд відкрити медичний центр у Сепур Зарко, поліпшити інфраструктуру початкової освіти, побудувати середню школу та надати стипендії для жінок, дівчат та всієї громади, а також знову відкрити досє щодо земельної реституції, запровадити проекти розвитку місцевих громад;

- ◆ зобов'язав Міністерство освіти включити справу Сепур Зарко до навчальних програм по всій країні та підготувати документальний фільм, перекладений на всі мови майя;
- ◆ зобов'язав побудувати пам'ятник, присвячений доступу жінок до правосуддя в Сепур Зарко, а також включенню гендерних питань, прав жінок та запобігання насильству щодо жінок до навчальної програми військової освіти.

Колумбія

Воєнний конфлікт між урядом Колумбії та повстанськими групами, найбільша з яких «Револьюційні збройні сили Колумбії» (FARC), тривав із середини 60-х років XX ст. Мирний договір 2016 р. між урядом країни та FARC припинив збройне протистояння. У результаті даного збройного конфлікту щонайменше 220 тисяч людей загинуло, а майже 7,7 мільйонів вимушено покинули домівки. СГОН було складовою цього конфлікту, що визнано в тексті мирної угоди.

Для подолання наслідків СГОН, зумовленого збройним конфліктом, у Колумбії були запроваджені кроки, перераховані нижче:

- ◆ Створено Інтегровану систему правди, справедливості, відшкодування та неповторення (далі – Система) – це набір механізмів, що гарантують права жертв на правду, справедливість, відшкодування шкоди та неповторення. У рамках Системи крім іншого запроваджено: Комісію з правди, спеціальну юрисдикцію у справах миру, заходи щодо забезпечення всебічної компенсації жертвам. Органи Системи формуються на принципі гендерно-чутливого відбору їх членів та обов'язково включають жінок.
- ◆ Запроваджено виплати матеріальної компенсації жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.
- ◆ Створено спеціальний Підрозділ слідства та обвинувачення щодо справ про сексуальне насильство, встановлено спеціальні положення стосовно опрацювання доказів щодо актів сексуального насильства.
- ◆ Захист постраждалих від СГОН базується на диференційованому ставленні, яке визнає причини та непропорційні наслідки збройного конфлікту для жінок.
- ◆ Національний уряд зобов'язався покращити мережу та доступ до медичних та психологічних послуг для постраждалих, щоб забезпечити емоційне відновлення постраждалих, включаючи особливий вплив сексуального насильства.
- ◆ Запроваджено стипендії на підтримання освітніх заходів постраждалим від СГОН.

Боснія і Герцеговина

За даними ООН, унаслідок розпаду Югославії, під час війни в Боснії та Герцеговині у 1992-1995 рр. від 20 000 до 50 000 жінок і чоловіків було зґвалтовано або піддано сексуальному насильству. Одним із найжахливіших способів учинення СГОН було утримання в так званих «таборах зґвалтування». Це спеціально організовані місця, де жінок утримували в полоні та змушували до статевих стосунків із метою запліднення; їх тримали в таборах, поки було вже пізно перервати вагітність.

Для подолання наслідків СГОН було вжито заходи, перераховані нижче:

- ◆ Чинне законодавство визнає цивільними жертвами війни осіб, які пережили сексуальне насильство та зґвалтування. Вони вважаються спеціальною категорією постраждалих осіб і не повинні доводити наявність тілесних ушкоджень.
- ◆ Створена міждисциплінарна комісія з метою надання постраждалим від сексуального насильства відповідного статусу.
- ◆ Постраждалі від СГОН, за якими комісія визнала статус постраждалих, отримують щомісячні виплати.
- ◆ У 20 громадах розроблені та прийняті стандартні процедури надання послуг для постраждалих, що дозволяє забезпечити однакове надання допомоги.
- ◆ Постраждалі мають право на компенсацію за медичні послуги, професійну підготовку, першочерговість під час працевлаштування.
- ◆ Медичні та психосоціальні фахівці проходять тренінги з підвищення рівня сенситивності щодо роботи із жертвами сексуального насильства.
- ◆ Закон про базовий соціальний захист надає підтримку жертвам війни в доступі до правосуддя.

Косово

Під час збройного конфлікту 1998-1999 рр., який вибухнув між етнічними албанцями та сербами в Косово, яке раніше було провінцією Сербії, сексуальне насильство щодо жінок та дівчат було однією з головних форм насильства в конфлікті. Воно застосовувалося за етнічною ознакою та мало систематичний характер. Майже два десятиліття минуло до моменту юридичного визнання статусу постраждалих від СГОН у ході цього конфлікту.

- ◆ Асамблея Косово затвердила закон, який юридично закріпив категорію жертв сексуального та гендерного насильства.
- ◆ Уряд ухвалив розпорядження, що дозволяє особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, надавати офіційний статус цивільних жертв війни, які мають право на репарації.

- ◆ Постраждалі від сексуального насильства мають можливість отримати статус цивільних жертв війни двома шляхами: а) через адміністративну процедуру; б) звернувшись до суду.
- ◆ Для отримання статусу постраждалих можуть звернутися до Комісії з перевірки та визнання статусу постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом у Косово.
- ◆ Комісія після розгляду поданих документів має право надати відповідний статус, а постраждала особа отримує право на щомісячну пенсію (сума еквівалентна 230 євро).
- ◆ Уряд виділяє кошти для роботи Комісії з надання статусу постраждалих та для фінансування роботи громадських організацій, які надають допомогу постраждалим у процесі підготовки та подання документів для отримання відповідного статусу.

Жодна з наведених вище форм репарацій не є взірцевою та комплексною в достатній мірі. Водночас наведені приклади слід урахувати під час розроблення моделі репарацій в Україні. Постраждалі від СГОН мають **брати активну участь у розробленні концепції репарацій**, адже насамперед вони можуть оцінювати їх доцільність та компенсаційні можливості. З огляду на це ознайомлення з позитивним та негативним досвідом інших держав на шляху встановлення справедливості для постраждалих від СГОН під час збройного конфлікту є вкрай необхідним.

Допомога постраждалим від СГОН у зоні збройного конфлікту: що доступно зараз?

Як уже зазначалося, на жаль, в Україні дотепер не запроваджено спеціального механізму допомоги особам, які пережили сексуальне насильство під час збройного конфлікту на Донбасі. Також немає і більш комплексного рішення проблеми репарацій особам, які постраждали в ході збройного протистояння.

Ураховуючи такі обставини, нижче перераховано приклади видів допомоги, яку постраждалі від СГОН у ході конфлікту особи можуть отримати в порядку реалізації загальних та спеціальних механізмів надання державної підтримки.

2.4.1

Допомога особам, позбавленим свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення

11 грудня 2019 р. КМУ прийняв Постанову № 1122 «Деякі питання соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення», якою затвердив, зокрема, Порядок здійснення соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення.

Ідеться про громадян України, захоплених як заручники внаслідок збройної агресії проти України, позбавлених свободи з політичних мотивів або захоплених як військовополонені у зв'язку із захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України¹⁷.

Заходи, спрямовані на соціальний захист звільнених осіб, здійснюються в такій послідовності:

- 1) організація зустрічі звільнених осіб та забезпечення їх супроводу до закладів охорони здоров'я;
- 2) забезпечення надання медичної допомоги звільненим особам, а також забезпечення медико-психологічною реабілітацією, що охоплює комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності звільнених осіб;
- 3) організація роботи з оформлення та видавання паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон;
- 4) надання матеріальної допомоги (після повернення звільнених осіб на територію України їм виплачується **одноразова** грошова допомога в розмірі **100 тис. грн**);
- 5) організація надання безоплатної правової допомоги;
- 6) надання звільненим особам психологічної реабілітації, організація заходів із соціальної та/або професійної адаптації за місцем проживання (перебування).

Рішення про визнання особи, включеної до сформованого СБУ переліку звільнених осіб, такою, що була позбавлена свободи внаслідок збройної агресії проти України, приймається міжвідомчою комісією, яка утворюється Мінреінтеграції.

Як отримати матеріальну допомогу

1

Звернутися до Мінреінтеграції із заявою про визнання особою, яка була позбавлена свободи внаслідок збройної агресії проти України та про виплату матеріальної допомоги (у заяві зазначити реквізити свого банківського рахунку для перерахування коштів)

¹⁷ Громадські активісти та особи, які на добровільних засадах надавали допомогу ЗСУ та іншим військовим формуванням України, підпадатимуть під категорію «особи, позбавлені свободи з політичних мотивів».

До заяви додаються:

- 1)** копії документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України (наприклад, паспорт громадянина України);
- 2)** копія довідки про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків особи (ідентифікаційний код);
- 3)** копія паспортного документа іноземця або особи без громадянства та документ, що підтверджує законність їх перебування на території України (тільки для іноземців та осіб без громадянства).

До заяви також можна додати будь-які документи, які підтверджують факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України (наприклад, довідку СБУ, рішення суду про встановлення відповідного факту, копії матеріалів кримінального провадження тощо).

2

Чекати рішення

Мінреінтеграції після зіставлення заяви та поданих документів із переліком осіб, визнаних міжвідомчою комісією такими, що були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України, перераховує відповідні кошти на особовий рахунок особи, який зазначено в заяві.

Отримати матеріальну допомогу зможе лише особа, яка відповідно до рішення міжвідомчої комісії була визнана особою, яка була позбавлена свободи внаслідок збройної агресії проти України. Необхідною умовою для цього є включення особи до **сформованого СБУ переліку звільнених осіб**. Постанова КМУ не передбачає порядку формування такого переліку. Імовірно, мається на увазі перелік, який формується під час офіційних обмінів. У зв'язку із цим в осіб, які були звільнені поза офіційними обмінами (звільнені окупаційною владою за власною ініціативою в односторонньому порядку, викуплені родичами тощо) із високою вірогідністю виникнуть проблеми з отриманням відповідного статусу. Водночас у випадку отримання відмови із цих причин ви не позбавлені права оскаржити відповідну відмову в судовому порядку або вимагати включення вас до переліку звільнених осіб. Згодом правозастосовна практика із цього питання може змінитися.

Отримання матеріальної допомоги не заважатиме вам отримати від держави та недержавних суб'єктів будь-які інші пільги та переваги (пільгове житло, пенсію, соціальну виплату тощо).

Корисне

Мінреінтеграції: «Пам'ятка особам, звільненим після незаконного позбавлення свободи»

<https://mtot.gov.ua/ua/pamjatka-osobam-zvilnenim-pislja-nezakonnogo-pozbavlennja-svobodi>

2.4.2

Безоплатна правова допомога

Згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» в нашій державі функціонує система надання безкоштовної первинної та вторинної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога охоплює такі види правових послуг: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань; складення заяв, скарг, інших документів правового характеру (крім процесуальних); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Право на безкоштовну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

ВПО мають право на отримання всього спектру вторинної правової допомоги. Особи, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як ВПО, мають право на безоплатну вторинну правову допомогу з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік ВПО.

Адреси центрів такої допомоги можна знайти на офіційному сайті «Безоплатна правова допомога».

2.4.3

Психологічна реабілітація звільнених осіб, організація заходів із соціальної та/або професійної адаптації за місцем проживання (перебування)

Заходи із психологічної реабілітації звільнених осіб організовують структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад. Для організації заходів із психологічної реабілітації звільнена особа подає заяву, складену в довільній формі, медичну довідку закладу охо-

рони здоров'я за формою № 070/о (або виписку з медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого за формою № 027/о, видану закладом охорони здоров'я, у якому звільнена особа отримувала медичну допомогу в постізоляційний період), копію рішення міжвідомчої комісії, утвореної Мінреінтеграції, про визнання особи такою, що була позбавлена свободи внаслідок збройної агресії проти України. Заява подається за зареєстрованим місцем проживання, або, якщо особа є ВПО, за фактичним місцем проживання.

Протягом одного робочого дня з дня надходження заяви відповідний структурний підрозділ із питань соціального захисту населення в обов'язковому порядку реєструє таку заяву та в межах виділених коштів приймає рішення щодо укладення договору про надання послуг із психологічної реабілітації із суб'єктом, що надає послуги із психологічної реабілітації, якого обрала звільнена особа.

До **заходів із соціальної та професійної адаптації** звільнених громадян України відносяться:

- ◆ **заходи із соціальної адаптації** – допомога в проведенні аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання; надання інформації з питань соціального захисту населення; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь; допомога в зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків, організації денної зайнятості та дозвілля;
- ◆ **заходи із професійної адаптації** – заходи, спрямовані на відновлення та вдосконалення професійних навичок та вмінь шляхом професійного навчання, надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг із зазначених питань, підвищення конкурентоспроможності звільнених осіб на ринку праці.

Структурні підрозділи з питань соціального захисту населення обласних та Київської міської держадміністрацій та структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (крім м. Києва) рад у межах відповідних бюджетних асигнувань окремо на кожну звільнену особу укладають тристоронні договори про надання послуг щодо здійснення заходів із соціальної адаптації з надавачами соціальних послуг та договори про надання послуг щодо здійснення заходів із професійної адаптації – із суб'єктами освітньої діяльності. Звільнені особи одночасно мають право на соціальну та професійну адаптацію.

Для отримання послуг із професійної адаптації звільнені особи письмово звертаються до органу соціального захисту населення за місцем реєстрації або за місцем фактичного проживання із заявою, складеною в довільній формі. До заяви додається копія рішення міжвідомчої комісії, утвореної Мінреінтеграції, про визнання особи такою, що була позбавлена свободи внаслідок збройної агресії проти України. Послуги з професійного навчання надаються особі одноразово в порядку черговості.

Перевірити, наскільки перераховані норми документа працюють на практиці, можна, звернувшись по допомогу до відповідних державних органів. **Слід констатувати, що здебільшого ці норми, на жаль, є декларативними,** оскільки залежать від обсягів фінансування, що виділяється на їх реалізацію.

У разі відмови в наданні вам вищеперерахованих послуг ви можете шляхом звернень та скарг до відповідних органів влади вимагати їх забезпечення.

Ще одним варіантом отримання медичної, психологічної та правової допомоги є звернення до громадських організацій, які надають таку допомогу безкоштовно. Список деяких із цих організацій та їх послуг ви можете знайти в розділі посібника «Організації, які надають медичну, психологічну, соціальну, гуманітарну та правову допомогу постраждалим від СГОН».

2.4.4

Державні стипендії імені Левка Лук'яненка

Указом Президента України від 7 грудня 2018 року № 417/2018 «Про державні стипендії імені Левка Лук'яненка»¹⁸ були встановлені державні стипендії для громадян України, незаконно затриманих та утримуваних РФ та її окупаційною адміністрацією.

Стипендії призначаються:

- ◆ громадянам України, незаконно затриманим, утримуваним РФ, окупаційною адміністрацією РФ, у зв'язку з громадською або політичною діяльністю зазначених осіб, пов'язаною з послідовною публічною позицією, спрямованою на відстоювання суверенітету та відновлення територіальної цілісності України, а також звільненим із числа таких осіб.

¹⁸ Указ Президента України від 7 грудня 2018 р. № 417/2018 «Про державні стипендії імені Левка Лук'яненка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2018#Text>

Як отримати державну стипендію імені Левка Лук'яненка

1

Звернутися до особи, яка має право клопотати перед Мінреінтеграції про призначення стипендії

Правом подавати клопотання до Мінреінтеграції наділені: Уповноважений ВРУ з прав людини, Постійний Представник Президента України в АР Крим, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, обласні, Київська міська державні адміністрації, громадські об'єднання, які провадять діяльність із підтримання та захисту прав і законних інтересів утримуваних та/або звільнених із полону громадян України.

Ваш вибір залежатиме від місця проживання (перебування), обставин звільнення з полону тощо (наприклад, якщо останнім місцем вашого проживання була АР Крим, є сенс спробувати звернутися до Постійного Представника Президента України в АР Крим).

2

Надати необхідні документи та чекати рішення щодо них

- 1) копію документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;
- 2) документи та/або відомості, що підтверджують факт та обставини незаконного затримання та утримування особи у зв'язку з її громадською або політичною діяльністю, пов'язаною з послідовною публічною позицією, спрямованою на відстоювання суверенітету та відновлення територіальної цілісності України, а також звільнення такої особи.

Оскільки в законодавстві не наводиться перелік таких документів та/або відомостей, це можуть бути будь-які документи, які найбільш повно відображають наведену вище інформацію. На думку авторів посібника, це можуть бути: довідка СБУ про перебування в полоні, рішення суду про встановлення відповідного факту, копії документів із матеріалів кримінального провадження, копії повідомлень ЗМІ про вашу громадську і політичну діяльність тощо.

Мінреінтеграції розглядає подані документи у строк, що становить не більш ніж 20 робочих днів із дати отримання, та у випадку відсутності зауважень вносить КМУ пропозиції щодо кандидатів на призначення державних стипендій разом із проектом відповідного указу Президента України.

- ➔ Процедура не передбачає строків давності, тобто подавати документи можна незалежно від того, як давно вас звільнили з полону.
- ➔ Дана державна стипендія – це не разова виплата, а періодична. Вона призначається на період **до звільнення особи** (на період перебування в незаконних місцях несвободи) та **на рік після звільнення**. Призначення стипендії повторно (довше ніж на рік після звільнення) не передбачається.
Розмір стипендії становить три прожиткових мінімуми для працездатних осіб (на січень 2021 р. – це 6 810,00 грн щомісячно).
- ➔ Призначення стипендії не заважатиме вам отримати від держави та недержавних суб'єктів будь-які інші пільги та переваги (пільгове житло, пенсію, соціальну виплату тощо).
- ➔ Призначається не більше 100 державних стипендій на рік. Тому далеко не кожна особа, яка формально має право на отримання стипендії, зможе її отримати. В Указі детально не прописано критерії, за якими мають відбиратися кандидати.

2.4.5

Допомога при посттравматичному стресовому розладі, що розвинувся внаслідок СГОН

Частина осіб, що пережили СГОН внаслідок збройного конфлікту, мають ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР). ПТСР – це психічний розлад, один із видів неврозу. Особи з тяжкими формами ПТСР можуть претендувати на отримання II або III групи інвалідності.

Пільги, на які мають право особи з II та III групами інвалідності:

- ◆ до осіб з інвалідністю не застосовується випробувальний термін під час прийняття на роботу;
- ◆ трудовий договір, укладений на певний термін, може бути розірвано з ініціативи працівника з інвалідністю в будь-який момент; залучення осіб з інвалідністю до роботи в нічний час і до надурочних робіт допускається лише за їх згодою, якщо це не суперечить медичним рекомендаціям МСЕК;
- ◆ за бажанням працівника може встановлюватися індивідуальний графік роботи (неповний робочий день або тиждень) і пільгові умови праці;
- ◆ працівники з інвалідністю мають право оформити відпустку у зручний для них час, у тому числі ще до настання шестимісячного терміну їх безперервної роботи на підприємстві;
- ◆ особам з інвалідністю надається щорічна відпустка більшої тривалості: особам I і II груп – 30 календарних днів, особам III групи – 26 календарних днів;
- ◆ пільги на навчання (вступ до вищих навчальних закладів осіб з інвалідністю здійснюється на конкурсній основі в рамках установлених квот);
- ◆ особам з інвалідністю II групи надається 50%-ва знижка на придбання лікарських препаратів у період амбулаторного лікування. Особи з інвалідністю, які отримують мінімальну пенсію, мають можливість отримати ліки за рецептом лікаря безкоштовно. Крім того, державою передбачене забезпечення таких осіб соціально-побутовим та медичним обслуговуванням. Зокрема, на підставі індивідуальної програми реабілітації їм надаються: сурдотехнічні засоби, протези очей, щелеп, зубів, ендопротези, сечо- та калоприймачі, протезні вироби та ортопедичне взуття, окуляри, слухові та голосоутворювальні апарати, мобільні телефони та факси – для письмового спілкування, засоби пересування, у тому числі крісла-коляски з електроприводом та автомобілі (за наявності відповідного медичного висновку). Особи з інвалідністю, які отримують пенсію, що не перевищує мінімального розміру пенсії, або державну соціальну допомогу, призначену замість пенсії, діти з інвалідністю мають право на безплатне придбання лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування;
- ◆ за наявності медичних показань особи з інвалідністю та діти з інвалідністю мають право на безкоштовне отримання путівок до санаторіїв;
- ◆ для осіб з інвалідністю II групи встановлення стаціонарних (квартирних) телефонів проводиться на пільгових умовах і без черги;

- ♦ особам з інвалідністю II групи, а також їх супроводжуючим (не більше однієї особи) надається право безкоштовного проїзду в міському пасажирському транспорті (крім таксі). Наявність посвідчення або довідки обов'язкова. У період із 1 жовтня по 15 травня вищевказаним категоріям осіб надається 50%-ва знижка на проїзд внутрішніми лініями повітряного, залізничного, річкового та автомобільного транспорту.

Якщо ви відчуваєте, що маєте ознаки ПТСР, вам слід.

- 1** **звернутися до сімейного лікаря** чи іншого лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я.
- 2** **у разі потреби звернутися до лікувальної установи** після проведення діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів для проходження медико-соціальної експертизи. Направлення на експертизу вам нададуть, якщо лікарі визначають, що у вас наявне стійке порушення функцій організму, обумовлене захворюваннями, наслідками травм або вродженими вадами, які спричиняють обмеження нормальної життєдіяльності особи.
- 3** **пройти медико-соціальну експертизу.** Лікарі, у т. ч. експерти МСЕК будуть оцінювати ваші здатності до:
 - ➔ самообслуговування;
 - ➔ пересування;
 - ➔ орієнтації;
 - ➔ спілкування;
 - ➔ навчання;
 - ➔ трудової діяльності;
 - ➔ контролю своєї поведінки¹⁹.

Корисне

МОЗ: «Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад»

<https://moz.gov.ua/article/health/scho-treba-znati-pro-posttraumatichnij-stresovij-rozlad>

¹⁹ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05 вересня 2011 р. № 561 «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1295-11#Text>

Медико-соціальну експертизу проводять МСЕК, що перебувають у віданні МОЗ й утворюються за територіальним принципом (є республіканська комісія, Кримська, обласні, центральні міські (у містах Києві та Севастополі), міські, міжрайонні, районні комісії).

Підставою для встановлення інвалідності є стійкої, помірної, вираженої та значно вираженої важкості функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюванням, наслідками травм або вродженими вадами, що призвели до помірно вираженого обмеження життєдіяльності особи, у тому числі її працездатності, але потребують соціальної допомоги та соціального захисту.

Більш детально з умовами отримання інвалідності ви можете ознайомитися в Положенні про медико-соціальну експертизу, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317.

Критерії інвалідності при ПТСР

- ◆ **III група інвалідності** при ПТСР визначається хворим із помірно вираженими порушеннями психічних функцій, що призводить до помірного ступеня обмеження життєдіяльності у зв'язку зі зниженням кваліфікації, зменшенням обсягу виробничої діяльності за наявності непридатних факторів у процесі або умовах праці. Порушуються також здатність до спілкування та здатність контролювати свою поведінку.

Клініко-функціональні ознаки помірно виражених порушень психічних функцій у хворих на ПТСР проявляються: симптомами уникнення зі зниженням інтересу до професійної діяльності та захоплень, хобі; відчуттям відстороненості, відчуження від інших (часто близьких) людей; збідненням почуттів, відсутністю позитивних емоцій; відсутністю планів на майбутнє; симптомами підвищеної збудженості; збереженням симптомів повторних переживань. Анамнез – подовженість захворювання 1-1,5 роки.

- ◆ **II група інвалідності** при ПТСР без супутньої патології визначається відносно рідко. Підставами є значне обмеження життєдіяльності у зв'язку з вираженими проявами ПТСР та за неефективності лікування, коли виникає обмеження здатності до трудової діяльності другого ступеня, контролю за своєю поведінкою другого ступеня та здатності до спілкування другого ступеня. Клініко-функціональні ознаки виражених порушень психічних функцій на етапі віддалених наслідків проявляються: вираженими змінами особистості; наявністю стійкої супутньої патології у вигляді органічного (часто судинного) ураження ЦНС; синдромом залежності різного ступеня вираженості.

Корисне

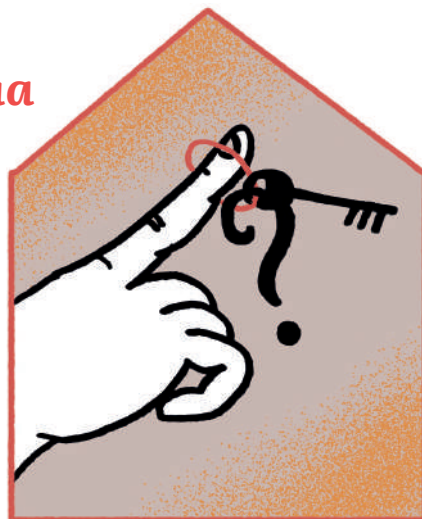
Буклет: «Оформлення статусу особи з інвалідністю»

http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Buklet_invalidnist-1.pdf

Вирішення питання житла

Значна частина постраждалих від СГОН у ході збройного конфлікту на Донбасі є ВПО. Якщо ви отримали статус ВПО, то ви та члени вашої сім'ї маєте право на безоплатне отримання житлового приміщення з фондів житла для тимчасового проживання ВПО за місцем фактичного проживання/перебування в межах території, де ви та члени сім'ї перебуваєте на обліку в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО²⁰.

Житло для ВПО надається в тимчасове користування на строк до одного року з можливістю продовження на наступний строк у разі відсутності змін у статусі таких осіб та якщо вони не набули іншого місця проживання. ВПО може претендувати на надання такого житла за умови відсутності в неї та будь-кого із членів сім'ї у власності житлового приміщення/частини житлового приміщення, придатного для проживання, розташованого на контрольованій урядом території України, або якщо таке житло зруйноване або стало непридатним для проживання внаслідок збройної агресії РФ.

ВПО для взяття на облік подається заява до центру надання адміністративних послуг або органу місцевого самоврядування, а в разі їх відсутності – військово-цивільної адміністрації в межах території обслуговування органу соціального захисту населення, у якому вони перебувають на обліку в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО.

З метою ведення обліку, визначення осіб, яким будуть надані житлові приміщення, утворюється житлова комісія. Її засідання проводяться не рідше одного разу на місяць. У разі надходження до фондів житла для тимчасового проживання ВПО житлових приміщень, придатних для надання в тимчасове користування, комісія протягом п'яти робочих днів зобов'язана провести засідання з питання надання житла.

²⁰ Постанова КМУ від 26 червня 2019 р. № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2019-%D0%BF#Text>

Корисне

Мін'юст: «Як ВПО скористатися правом на тимчасове житло»

<https://minjust.gov.ua/news/ministry/yak-vpo-skoristatisya-pravom-na-timchasove-jitlo-u-bukleti>

Першочергове право на забезпечення житловим приміщенням із фондів житла для тимчасового проживання ВПО мають сім'ї з дітьми, вагітні жінки, особи, які втратили працездатність, та особи пенсійного віку.

Слід констатувати, що такого житла гостро не вистачає для всіх ВПО, що його потребують.

Ще одним шляхом для подолання проблеми відсутності житла є участь у пільговій програмі кредитування «Доступне житло», яка полягає у сплаті державою 50 % вартості будівництва (придбання) доступного житла та/або пільгового іпотечного житлового кредиту для громадян, що мають статус ВПО.

2.4.7

Щомісячна адресна допомога для ВПО

ВПО мають право на отримання щомісячної адресної допомоги на картку, відкриту в «Ощадбанку», для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату комунальних послуг. Грошова допомога призначається на сім'ю й виплачується одному з її членів (уповноваженому представнику сім'ї) з письмової згоди на це інших членів. Загальна сума допомоги на сім'ю не може перевищувати 3 000 грн на місяць (якщо до складу сім'ї входять особи з інвалідністю або діти з інвалідністю – то не більше 3 400 грн на місяць, а для багатодітної сім'ї – 5 000 грн). У відділенні «Ощадбанку» оформляються всі необхідні документи, потім протягом трьох робочих днів банк передає їх до відповідного структурного підрозділу з питань соціального захисту населення. Також ви можете подати електронну заявку на отримання щомісячної адресної допомоги для ВПО на порталі державних послуг iGov.

Корисне

Урядовий контактний центр:
«Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам»

<https://ukc.gov.ua/folder/shhomisyachna-adresna-dopomoga-vpo/>

2.4.8

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми

Значна частина осіб, які перебували в незаконних місцях несвободи, стала об'єктом торгівлі людьми й можуть претендувати на отримання відповідного статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Такий статус надається відповідно до положень ЗУ «Про протидію торгівлі людьми».

«Торгівля людьми» – достатньо широкий термін, який охоплює, зокрема, **сексуальну експлуатацію** та **примусову працю** (ситуацію, за якої людина змушена працювати проти власної волі, під загрозою насильства та інших форм примусу, у тому числі в умовах обмеження (позбавлення) свободи. При цьому за наведених вище умов згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги (не має значення).

Наприклад, якщо, перебуваючи в незаконних місцях несвободи, ви погодилися виконувати будь-яку роботу (прибирати приміщення, працювати на кухні, у пральні тощо), щоб отримати переваги в харчуванні, прогулянках, побаченнях із родичами і т. п. або побоюючись застосування до вас насильства у випадку відмови, така праця не вважатиметься добровільною.

Як отримати статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, а також одноразову матеріальну допомогу (три прожиткових мінімуми)

1

**Звернутися до місцевої державної адміністрації
за місцем свого проживання**

Наприклад, якщо ви проживаєте в Дніпровському районі м. Києва – до Дніпровської районної в м. Києві державної адміністрації, якщо у м. Дніпрі – до Дніпропетровської обласної державної адміністрації, а якщо в райцентрі або селі – до районної держадміністрації, розташованої в райцентрі.

В усіх держадміністраціях є посадова особа, відповідальна за даний напрямок роботи (зазвичай це працівник структурного підрозділу з питань соціального захисту населення або іншого подібного підрозділу).

2

**Заповнити заяву
про встановлення статусу**

Зразок заяви нададуть працівники держадміністрації.

3

**Пройти співбесіду
та підписати опитувальний лист (у тому числі
із власними зауваженнями до його змісту)**

Співбесіда проводиться протягом трьох робочих днів із дати подання заяви, в умовах, які спрямовані на запобігання повторному психологічному травмуванню особи. За результатами співбесіди заповнюється опитувальний лист. Зі змістом запитань ви можете завчасно ознайомитися²¹.

Під час співбесіди можуть бути присутні члени вашої родини або інші особи (наприклад, адвокат).

Результати співбесіди є конфіденційними.

²¹ Постанова КМУ від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» (див. «Опитувальний лист» – ред.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF#n55>

4

Отримати довідку про встановлення статусу

За результатами співбесіди посадова особа оформить облікову карту (2 робочих дні), проведе перевірку обставин, викладених в опитувальному листі (7 днів) та направить документи (2 робочих дні) до Мінсоцполітики, яке протягом 5 робочих днів прийме рішення про встановлення статусу або відмову в його встановленні.

Про результати розгляду документів вас повідомить місцева держадміністрація та у випадку позитивного рішення запросить для отримання довідки про встановлення статусу.

5

Звернутися до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення за місцем проживання та отримати одноразову матеріальну допомогу

Розмір одноразової матеріальної допомоги становить **три прожиткових мінімуми для відповідної категорії осіб**, установлених на момент звернення особи за матеріальною допомогою.

Збирати додаткові документи не потрібно.

➔ Процедура отримання статусу:

- ◆ абсолютно безкоштовна;
- ◆ не потребує збирання та подання будь-яких документів (фактично надається лише паспорт та код, але навіть якщо й ці документи відсутні, це не буде причиною для відмови в наданні допомоги); крім того, ви не повинні доводити факт учинення щодо вас злочину торгівлі людьми (ви лише повідомляєте про факти, а обов'язок спростувати такі факти покладається на державні органи);
- ◆ не передбачає строків давності, тобто навіть у випадку, якщо подія мала місце в 2015 році, ви зараз можете звернутися за отриманням статусу;

- ◆ не потребує попереднього звернення до правоохоронних органів, порушення кримінального провадження та проходження будь-яких кримінально-процесуальних процедур; у заяві про отримання статусу ви можете зазначити про своє небажання співпрацювати з правоохоронними органами (у типовій формі заяви передбачена відповідна графа).
- ➔ У випадку відмови у встановленні статусу ви маєте право протягом 6 місяців оскаржити таке рішення до адміністративного суду за місцем вашого проживання.
- ➔ Установлення статусу не заважатиме вам отримати від держави та недержавних суб'єктів будь-які пільги та переваги (пільгове житло, пенсію, соціальну виплату тощо).

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років, проте може бути продовжений за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік.

Особа, якій встановлено такий статус, **має право** на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання: інформації щодо своїх прав та можливостей; медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги; тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та в разі відсутності житла, у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжений; відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли; одноразової матеріальної допомоги; допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

Корисне

Міжнародна організація з міграції:
допомога особам, які постраждали
від торгівлі людьми

<https://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>

Розділ 3

Механізми юридичного захисту осіб, які постраждали від СГОН

Потерпілі від сексуального насильства та інших порушень прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом, можуть домагатися правосуддя та відшкодування на національному та міжнародному рівні.

3.1

Національний рівень: кримінальне провадження та досудове розслідування

3.1.1

Визначення окремих термінів

На початку пропонуємо познайомитися з п'ятьма важливими юридичними термінами, які надалі часто використовуватимуться в тексті. Правильне розуміння значення цих термінів допоможе вам краще орієнтуватися в складних процесуальних процедурах, які є неодмінною складовою процесу притягнення винних осіб до відповідальності.

Визначення окремих термінів

- ◆ **Кримінальне правопорушення** – передбачене ККУ суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (нетяжкі, тяжкі, особливо тяжкі).

Далеко не всі види СГОН визнаються за ККУ злочинами. Наприклад, зґвалтування (ст. 152) є злочином. Натомість примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою (ч. 1 ст. 154) є кримінальним проступком. Водночас для спрощення викладення матеріалу в тексті посібника всі кримінальні правопорушення ми називаємо більш звичним для широкого загалу терміном «злочин».

- ◆ **Кримінальне провадження** – досудове розслідування та судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого ЗУ про кримінальну відповідальність. У деяких випадках, залежно від контексту, у якому вживається термін, він може позначати як процес діяльності (процес розслідування та/або судовий розгляд), так і матеріали досудового розслідування (в останньому випадку для зручності часто використовується також термін-синонім – «справа»).

Для спрощення викладення матеріалу в тексті посібника ми в більшості випадків використовуємо саме термін «кримінальна справа».

- ◆ **Досудове розслідування** – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Досудове розслідування може здійснюватися у формі дізнання (розслідування кримінальних проступків) та досудового слідства (розслідування злочинів).

- ◆ **ЄРДР** – створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні правопорушення, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, унесені до ЄРДР.
- ◆ **Потерпілий**²². Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства (наприклад, у справі, що розслідується правоохоронцями за фактом збройної агресії РФ, абсолютно всі ВПО не будуть автоматично визнані потерпілими, хоча всі вони ймовірно зазнали моральної шкоди через збройний конфлікт і переселення).

²² Тут і далі по тексту під терміном «потерпілий» мається на увазі як потерпілий (чол.), так і потерпіла (жін.)

3.1.2

Статус потерпілого. Права та обов'язки потерпілого

Якщо ви ухвалили для себе рішення про те, що хочете домогатися кримінального переслідування злочинців, найперше, що вам необхідно зробити, – звернутися до правоохоронних органів України.

Аналіз досвіду осіб, які зазнали сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях України, показує, що ви потенційно можете перебувати в одній із таких **ситуацій**:

1. Вас звільнили з незаконного місця несвободи, але кримінальна справа за фактом учинених щодо вас злочинів не порушена. Ви не маєте статусу потерпілого в жодній справі. У такому разі вам слід невідкладно ініціювати порушення справи за фактом учинених щодо вас злочинів, а також додатково звернутися до Головного слідчого управління СБУ із заявою про залучення вас як потерпілого до кримінальної справи, яка розслідується за фактом збройної агресії РФ проти України (за наявності підстав uważати, що вчинені щодо вас злочини пов'язані зі збройною агресією РФ щодо України. Докладніше про механізм відповідних дій див. пп. 3.1.3).

2. Вас звільнили з незаконного місця несвободи, але кримінальну справу за фактом учинених щодо вас злочинів не порушено. Водночас ви маєте статус потерпілого у справі, яка розслідується слідчими СБУ за фактом збройної агресії РФ проти України. У такому разі ви можете додатково ініціювати

порушення окремої справи за фактом учинених щодо вас злочинів, оскільки окремі епізоди вчинених щодо вас злочинних діянь можуть із певних причин не розслідуватися в рамках вже наявної справи (докладніше про механізм відповідних дій див. пп. 3.1.3).

3. Вас звільнили з незаконного місця несвободи, і ви впевнені в тому, що справу порушено, але ви не знаєте, у якому саме правоохоронному органі вона перебуває. У такому разі ви можете звернутися з відповідним запитом до найближчого відділу поліції або прокуратури. Запит можна скласти в довільній формі. В отриманні інформації вам також допоможе адвокат.

4. Вас звільнили з незаконного місця несвободи, справу порушено, і ви підтримуєте контакт зі слідчим, але впевнені в тому, що необхідні слідчі (розшукові) дії у вашій справі не проводяться або проводяться безсистемно, безпланово та поверхово. У такій ситуації ви можете клопотати перед слідчим про проведення певних слідчих дій або в окремих випадках оскаржувати його бездіяльність (докладніше про механізм відповідних дій див. у пп. 3.1.4 та пп. 3.1.6).

Найбільш вірогідно, що під час проведення розслідування (щодо незаконного позбавлення волі) ви могли не згадати про вчинене щодо вас сексуальне насильство.

Цьому могли посприяти різні причини: у вас про це не запитував слідчий, під час допиту в кабінеті у слідчого перебували сторонні особи, і вам було не зручно про це говорити тощо. Як наслідок, сексуальне насильство не стає предметом розслідування, і винні особи можуть згодом уникнути кримінальної відповідальності за вчинення відповідних діянь.

Показання про СГОН ви можете надати слідчому на будь-якій стадії розслідування. Для цього вам потрібно ініціювати проведення додаткового допиту (докладніше про це див. пп. 3.1.4).

Звернувшись до правоохоронних органів, ви маєте обов'язково отримати статус потерпілого.

Потерпілий – це фізична особа, яка зазнала шкоди, включаючи фізичні ушкодження або психічні травми, душевні страждання або економічні втрати, спричинені діями або бездіяльністю, що є порушенням норм кримінального права. У належних випадках термін «потерпілий» також охоплює найближчих членів сім'ї або утриманців прямо постраждалої особи²³.

²³ Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів, від 14 червня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://issuu.com/uccg/docs/12_rec_2006__8_of_coe_ukr

Для чого потрібно звертатися до правоохоронців та отримувати статус потерпілого

- ◆ Для кримінального переслідування злочинців та притягнення їх до кримінальної відповідальності за ККУ.

Після вашого звернення до правоохоронців (подання заяви) та внесення відомостей до ЄРДР розпочинається офіційне кримінальне переслідування злочинців на національному рівні. Навіть якщо після вчинення злочину (після звільнення з місця несвободи тощо) вас опитували правоохоронці (брали участь у вашому звільненні), це ще зовсім не означає, що факт учиненого щодо вас злочину було належним чином задокументовано та проводиться розслідування.

- ◆ Для того, щоб брати **активну** участь у притягненні злочинців до кримінальної відповідальності на національному рівні.

Статус потерпілого наділяє постраждалого певним комплексом прав, які надають можливість брати **активну** участь у розслідуванні, впливати на його хід та результати (наприклад, потерпілий має право ініціювати проведення конкретних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій: допит певного свідка, проведення експертизи тощо).

- ◆ Для подання заяв до ЄСПЛ, тобто для пошуку справедливості на регіональному (міжнародному) рівні.

Звернення до ЄСПЛ часто вимагає від заявника подавати копії документів, які підтверджують факт звернення до правоохоронних органів на національному рівні та набуття статусу потерпілої особи. Навіть якщо ви вже давно подали заяву до ЄСПЛ, у будь-який час може виникнути потреба доповнити її новими документами або фактами, у тому числі фактами вчинення щодо вас СГОН.

- ◆ Для документування кримінального правопорушення та використання матеріалів у міжнародних судах, квазісудових та несудових механізмах захисту прав людини.

У рамках розпочатої за вашою заявою кримінальної справи можна задокументувати факт учинення кримінального правопорушення та накопичити докази для подальшого використання цих матеріалів в МКС та інших судових, квазісудових (договірні органи ООН: Комітет з прав людини, Комітет проти катувань, Комітет ООН з ліквідації дискримінації жінок і т. п.) та несудових механізмах захисту прав людини. Зібравши інформацію та докази, їх можна буде передати

Спеціальним процедурам ООН, зокрема, спеціальним доповідачам та робочим групам, які мають мандати за конкретною країною або тематичні мандати.

- ◆ Для отримання різного роду пільг та переваг, правових статусів (у позасудовому порядку) на національному рівні.

Існуючі процедури отримання певних правових статусів (наприклад, статусу жертви торгівлі людьми) часто прямо або побічно (на практиці) вимагають від особи подання документів, які підтверджують факт звернення до правоохоронців. Іноді наявність документа про порушене кримінальне провадження в матеріалах певної справи буде просто корисним і допоможе чиновникам отримати більш повне уявлення про подію (наприклад, наявність витягу з ЄРДР у матеріалах медико-експертної справи для оформлення статусу особи з інвалідністю).

- ◆ Для судового захисту своїх прав та свобод, які виникають із цивільних, житлових, земельних, трудових правовідносин, відносин соціального страхування і т. п. (на національному рівні).

Статус потерпілого в кримінальній справі та документи (докази), зібрані в рамках розслідування, можуть стати в пригоді в ході судових процесів із приводу захисту ваших прав, які виникають із цивільних, житлових, земельних, трудових правовідносин, відносин соціального страхування і т. п. (наприклад, права на отримання житла на пільгових умовах, на безоплатну приватизацію земельної ділянки, поновлення на роботі в разі звільнення під час перебування в місцях несвободи і т. п.).

- ◆ Для отримання пільг та переваг, які можуть бути введені державою в майбутньому.

У майбутньому держава може встановити певні пільги та переваги для осіб, які постраждали від СГОН у ході конфлікту (наприклад, за рахунок репарацій від держави-агресора). Водночас згодом буде складніше «довести» державі факт того, що ви постраждали від насильства.

- ◆ Для громадської, правозахисної та іншої діяльності.

Статус потерпілого в кримінальній справі може стати вам у пригоді під час здійснення громадської, правозахисної та іншої діяльності. Наприклад, ви зможете своїм прикладом довести, що ви активно боретеся за відновлення справедливості, і тим самим сприяти залученню до цієї діяльності інших осіб.

- ➔ Звернення до правоохоронних органів, звичайно, не гарантує, що винні будуть притягнуті до відповідальності. Водночас відсутність вашої офіційної заяви про вчинений злочин значно збільшує їхні шанси уникнути відповідальності та покарання!
- ➔ Навіть у випадку перебування ймовірних злочинців на тимчасово окупованій території або за кордоном притягнення їх до кримінальної відповідальності все ж таки можливе шляхом застосування передбачених у кримінально-процесуальному законодавстві України механізмів спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження (у разі відсутності обвинуваченого, який переховується). Також існують непоодинокі приклади, коли ймовірних злочинців за різних обставин затримували на підконтрольній Україні території, що згодом призводило до їх засудження²⁴. У міжнародній практиці так само існує безліч випадків, коли злочинці поставали перед судом через значний проміжок часу. І, ймовірно, це було б неможливим, якби постраждали займали пасивну позицію.
- ➔ Для суду доказова цінність показань свідка (як особи, не зацікавленої в результатах процесу) зазвичай значно переважає доказову цінність показань потерпілого. Водночас для отримання відшкодування завданої шкоди важливо мати статус потерпілої особи.
- ➔ У кримінальному процесі абсолютно всі звернення до правоохоронних органів (заяви, клопотання і т. п.) та судів (скарги і т. п.) **безкоштовні!**

²⁴ Наприклад, вироком суду був визнаний винним та отримав остаточне покарання у вигляді позбавлення волі на строк 10 років 1 місяць (з конфіскацією майна) учасник НЗФ, який за змістом висунутого йому обвинувачення здійснював озброєну охорону та незаконне утримання в полоні військовослужбовців ЗСУ та цивільних осіб, застосовуючи до них фізичне та психічне насильство. Див. матеріали судової справи № 243/4702/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66885637>

Права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви до правоохоронного органу про вчинення щодо нього/неї злочину або заяви про залучення її/його до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Отже, закон не пов'язує момент виникнення прав та обов'язків потерпілого з моментом винесення слідчим або прокурором постанови про визнання потерпілим (тобто з моментом ухвалення посадовою особою певного рішення). Такі права та обов'язки виникають в особи з моменту подання вищевказаної заяви до поліції (прокуратури, СБУ).

Слід бути готовим до того, що вам можуть відмовити у визнанні потерпілим. У такому випадку слідчий або прокурор має винести вмотивовану постанову, яку ви можете оскаржити слідчому судді²⁵.

Які права має потерпілий

Протягом усього кримінального провадження:

- 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК України;**
- 2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;**
- 3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;**
- 4) заявляти відводи та клопотання;**
- 5) за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;**
- 6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;**
- 7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України;**
- 8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;**
- 9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;**

²⁵ Докладніше про оскарження див. нижче.

Слідчий суддя – це суддя, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Слідчі судді розглядають скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчих, прокурорів та вирішують інші віднесені до їх компетенції питання.

10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 КПК України, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;

12) застосовувати з дотриманням вимог КПК України технічні засоби під час проведення процесуальних дій, у яких він бере участь (наприклад, здійснювати відео- та/або аудіозапис). Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК України;

14) користуватися іншими правами, передбаченими КПК України.

Під час досудового розслідування:

1) на негайне прийняття та реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;

2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття та реєстрацію;

3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;

4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

Під час судового провадження:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь у судовому провадженні;

- 3)** брати участь у безпосередній перевірці доказів;
- 4)** підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;
- 5)** висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку під час вирішення питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 6)** знайомитися із судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;
- 7)** оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК України.

Які обов'язки в потерпілого

- 1)** прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;
- 2)** не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;
- 3)** не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні та які становлять охоронювану законом таємницю.

3.1.3

Початок досудового розслідування (порушення кримінального провадження)

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР.

Слідчий, дізнавач²⁶, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про злочини, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова в прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення не допускається.

Потерпілий від сексуального насильства та інших грубих порушень прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом, може звернутися до правоохоронних органів із заявою (повідомленням) про вчинений злочин, що необхідно для порушення нової кримінальної справи за фактом учинених злочинів щодо цієї особи (далі – індивідуальна кримінальна справа).

Крім того, така особа може звернутися із заявою про залучення її як потерпілого до кримінальної справи, яка розслідується Головним слідчим управлінням СБУ за фактом збройної агресії РФ щодо України (за наявності в потерпілого підставувати, що вчинені щодо нього злочини пов'язані зі збройною агресією РФ щодо України).

Що потрібно зробити, аби ініціювати порушення індивідуальної кримінальної справи

1

Подати заяву (повідомлення) про вчинений злочин

Заяву (повідомлення) можна подати (особисто під підпис або надіслати поштою рекомендованим листом із повідомленням про вручення) до найближчого відділу поліції (наприклад, за місцем вашого фактичного проживання), СБУ або прокуратури. За загальним правилом, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення злочину. Тому заяву (повідомлення) можна подати, наприклад, одразу до відділу поліції за місцем учинення злочину. Водночас для зруч-

²⁶ Дізнавач – це службова особа підрозділу дізнання (такі підрозділи існують, зокрема, в органах поліції), яка уповноважена здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків (на відміну від слідчого, який уповноважений здійснювати досудове розслідування як кримінальних проступків, так і злочинів).

ності взаємодії зі слідчим на початковому етапі розслідування (отримання витягу з ЄРДР, допит у якості потерпілого і т. д.) та оскарження бездіяльності слідчих у випадку невнесення відомостей за заявою до ЄРДР, заяву (повідомлення) доречно подати саме за місцем вашого фактичного проживання (перебування). Важливо пам'ятати, що заяву (повідомлення) може подати як сам потерпілий (особа, яка стала жертвою протиправних посягань), так і його родич, приятель, свідок злочину або будь-яка інша особа, якій стало відомо про вчинення злочину (у відповідних випадках особа набуває статусу заявника у відповідній справі та не набуває прав та обов'язків потерпілого).

| Зразок заяви – додаток 1

2

Отримати інформацію про результати розгляду заяви (повідомлення) та відповідні документи

Через 24 години після подання заяви (повідомлення) особі (потерпілому, заявнику) доцільно звернутися до відповідного органу досудового розслідування для того, щоб:

- ◆ з'ясувати прізвище, ім'я та контактний телефон слідчого;
- ◆ отримати від слідчого витяг з ЄРДР (витяг видається через 24 години з моменту внесення відомостей до ЄРДР); витяг можна отримати й пізніше та/або повторно;
- ◆ отримати від слідчого пам'ятку про права та обов'язки потерпілого (у випадку, якщо заява подавалася потерпілим).

Відповідну інформацію ви можете отримати як шляхом особистого звернення, так і направивши письмовий запит (клопотання). При цьому важливо пам'ятати про встановлений законом строк для оскарження бездіяльності (див. нижче у відповідному розділі).

| Зразок запиту (клопотання) – додаток 2

3

Оскаржити бездіяльність

Якщо через 24 години після подання заяви (повідомлення) відомості до ЄРДР не внесені або потерпілому (заявнику) протягом двох-трьох днів не вдається з'ясувати відповідну інформацію, доцільно звернутися до слідчого судді зі скаргою на бездіяльність слідчого.

Скарга подається до місцевого суду за місцем знаходження органу досудового розслідування, до якого подавалася заява (повідомлення). Наприклад, якщо заява (повідомлення) подавалася до Шевченківського управління поліції ГУ НП у м. Києві, скаргу потрібно подати до Шевченківського районного суду м. Києва.

Строк подання скарги – протягом десяти днів із моменту вчинення бездіяльності. Наприклад, якщо заява (повідомлення) отримана поліцією 02.01.2021, відомості до ЄРДР мають бути внесені не пізніше 03.01.2021, а останнім днем подання скарги буде 13.01.2021. Якщо останній день подання скарги припадатиме на неробочий день, останнім днем буде наступний за ним робочий день. Скаргу можна подати до канцелярії суду (під підпис) або надіслати поштою (рекомендованим листом із повідомленням про вручення).

| Зразок скарги – додаток 3

Звертайте увагу на попередню правову кваліфікацію злочину, яка зазначається у витягу з ЄРДР (стаття ККУ). Від неї залежить, зокрема, обсяг слідчих (розшукових) дій, який може та має вчинити слідчий у процесі розслідування, строк розслідування та багато іншого. Частими є випадки, коли слідчі свідомо або несвідомо здійснюють неправильну кваліфікацію (наприклад, сексуальне насильство помилково кваліфікується як завдання легких тілесних ушкоджень), що згодом впливає на якість розслідування. Якщо правильність кваліфікації (стаття ККУ, зазначена у витягу з ЄРДР) викликає у вас сумніви, доцільно звернутися до адвоката для складання клопотання про перекваліфікацію кримінального правопорушення (обґрунтування правової кваліфікації потребує спеціальних знань).

Заява про залучення як потерпілого до кримінальної справи, яка розслідується Головним слідчим управлінням СБУ за фактом збройної агресії РФ щодо України, подається лише за наявності в потерпілого підстав uważати, що вчинені щодо нього злочини пов'язані зі збройною агресією РФ щодо України (наприклад, учинені окупаційними силами/учасниками НЗФ). Якщо злочин учинено українським військовослужбовцем, подається лише заява (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення.

| Зразок заяви – додаток 1

Що потрібно зробити, аби отримати статус потерпілого у справі за фактом збройної агресії РФ проти України

1

Подати заяву про залучення до справи як потерпілого

Заяву (повідомлення) слід подавати (особисто під підпис або надіслати поштою рекомендованим листом із повідомленням про вручення) безпосередньо до Головного слідчого управління СБУ.

| Зразок заяви – додаток 4

2

Отримати інформацію про результати розгляду заяви та відповідні документи

Права та обов'язки потерпілого в даному випадку виникають в особи з моменту подання заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Через два-три дні після подання заяви доцільно звернутися до Головного слідчого управління СБУ для того, щоб:

- ◆ з'ясувати прізвище, ім'я та контактний телефон слідчого;
- ◆ отримати від слідчого витяг з ЄРДР; витяг можна отримати й пізніше та/або повторно;
- ◆ отримати від слідчого копію постанови про залучення до участі у справі у якості потерпілого та пам'ятку про права та обов'язки потерпілого.

Відповідну інформацію можна отримати як шляхом особистого звернення, так і шляхом направлення письмового запиту (клопотання).

| Зразок запиту (клопотання) – додаток 5

У випадку, якщо слідчий виніс постанову про відмову у визнанні потерпілим, особа має право звернутися до слідчого судді зі скаргою на відповідне рішення.

Строк подання скарги – протягом десяти днів із моменту отримання копії постанови. Наприклад, якщо копія постанови була отримана 03.01.2021, то останнім днем подання скарги буде 13.01.2021. Якщо останній день подання скарги припадатиме на неробочий день, останнім днем буде наступний за ним робочий день. Скаргу можна подати до канцелярії суду (під підпис) або надіслати поштою (рекомендованим листом із повідомленням про вручення).

| Зразок скарги – додаток 6

Якщо слідчий не виніс постанови про відмову у визнанні вас потерпілим, ви вважаєтеся потерпілим із моменту подання заяви про залучення до провадження як потерпілого.

3.1.4

Збирання та подання доказів

Протягом усього кримінального провадження потерпілий має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Хоча збирання доказів є безумовним обов'язком слідчого, потерпілий не повинен займати пасивну позицію в процесі розслідування. Через надмірну завантаженість, низьку компетентність та з багатьох інших об'єктивних та суб'єктивних причин діяльність слідчого часто не дозволяє виконати всі завдання кримінального провадження. Водночас активна позиція потерпілого є запорукою успішного завершення розслідування.

Що таке докази та якими вони бувають

◆ Показання –

відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим (тобто вами), експертом щодо відомих їм обставин у справі, що мають значення для відповідної справи.

◆ Речові докази –

матеріальні об'єкти, які були знаряддям учинення злочину, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час розслідування (наприклад, одяг, у якому перебував постраждалий на момент учинення СГОН).

◆ Документи –

спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час розслідування (у тому числі матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації). Як документальні докази можуть бути використані медичні довідки, військові звіти та інші документи про військові операції, інформація, яка зберігається в мобільних телефонах чи соціальних мережах і т. д. Документи, видані органами окупаційної влади, у деяких випадках також стануть у пригоді.

◆ Висновки експертів –

докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (наприклад, висновок судово-медичної експертизи, висновок судової молекулярно-генетичної експертизи і т. п.).

Існують різні способи збирання доказів за ініціативою потерпілого.

Як зібрати докази у справі

Самостійно зібрати докази та подати їх слідчому

Ви можете самостійно збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок.

Подання доказів слідчому здійснюється разом із клопотанням про долучення їх до матеріалів справи.

Зразок клопотання – додаток 7

Ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій

Ви можете ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань.

Такі клопотання розглядаються слідчим, прокурором протягом трьох днів із моменту їх подання. Про результати розгляду клопотання вас мають повідомити письмово.

У разі відмови (часткової відмови) у задоволенні клопотання буде винесена постанова, яку ви можете оскаржити слідчому судді протягом десяти днів із дня отримання її копії.

Бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в нерозгляді клопотання, також може бути оскаржена. Строк на оскарження – десять днів із моменту вчинення бездіяльності. Наприклад, якщо клопотання надійшло на адресу слідчого 02.01.2021, воно має бути розглянуте не пізніше 05.01.2021, а останнім днем подання скарги буде 15.01.2021.

Скарга подається до місцевого суду за місцем знаходження органу досудового розслідування. Скаргу можна подати до канцелярії суду (під підпис) або надіслати поштою (рекомендованим листом із повідомленням про вручення).

Зразок клопотання про проведення слідчих дій – додаток 8.

Зразок скарги на бездіяльність – додаток 9.

Зразок скарги на рішення про відмову (часткову відмову) у задоволенні клопотання – додаток 10

Нижче наводиться мінімальний орієнтовний перелік слідчих дій, проведення яких доцільно ініціювати у справі про СГОН, учинене в місцях несвободи на тимчасово окупованій території.

Які слідчі дії можливо ініціювати у справі про СГОН, учинене в місцях несвободи на тимчасово окупованій території

Слідча дія

Допит особи як потерпілого (дати свідчення як потерпілий)

Надайте слідчому докладні показання про те, що з вами сталося та за яких обставин відбулася ця подія: інформацію про місце несвободи (його географічне розташування, умови утримання, розклад дня, наявність інших затриманих та їхні анкетні дані, персонал місця несвободи та ознаки зовнішнього вигляду цих людей, позивні тощо), інформацію про час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення, інформацію про зовнішній вигляд, позивні осіб, які вчинили протиправне посягання. Вимагайте від слідчого скласти з ваших слів план/схему місця несвободи та місця вчинення кримінального правопорушення, нанесення інформації про розташування таких місць на карту місцевості або будь-яким іншим графічним способом зафіксувати ваші показання.

Майте на увазі, що під час допиту може бути присутній ваш адвокат. Також ви не позбавлені права клопотати перед слідчим щодо надання дозволу на присутність під час допиту члена вашої родини, який допомагатиме вам подолати психологічний дискомфорт. Якщо в кабінеті слідчого перебуватимуть інші особи (працівники оперативного підрозділу, інші слідчі, які не включені до складу слідчої групи та не задіяні в розслідуванні²⁷, тощо), вимагайте від слідчого видалити таких осіб та забезпечити конфіденційність допиту. Якщо слідчий відмовляється це зробити, вимагайте включення відомостей про присутність таких осіб під час допиту до протоколу допиту.

Слідча дія

Проведення судово-медичної та інших видів експертизи (пройти судово-медичне обстеження та інші види експертизи)

Вимагайте від слідчого встановити тяжкість та характер завданих вам тілесних ушкоджень. У деяких випадках проведення судово-медичної експертизи можливе за медичними документами (виписками з історії хвороби, довідками лікарів, результатами медичних досліджень і т. п.). Навіть якщо з момен-

²⁷ Імена слідчих, які включені до складу слідчої групи, ви можете побачити у витягу з ЄРДР або в постанові про призначення групи слідчих, яка буде в матеріалах справи.

ту вчинення злочину минуло багато часу, усе одно варто пройти судово-медичне обстеження. Не ігноруйте судово-медичну експертизу, а питання про можливість або неможливість її проведення залиште експерту.

Вимагайте від слідчого проведення й інших видів експертиз залежно від обставин учинення злочину та наявності об'єктів, що мають бути досліджені експертом (наприклад, судової молекулярно-генетичної експертизи біологічних слідів на одязі, яка дозволить ідентифікувати злочинця). Незалежно від часу, що минув із моменту вчинення злочину, може бути проведена судово-психологічна експертиза (визначення індивідуально-психологічних особливостей, емоційних реакцій та станів і т. д.), психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа (щодо наявності психологічної установки на приховування або спотворення інформації про обставини вчинення злочину та особу злочинця тощо).

Слідча дія

Допит свідків (отримати свідчення інших людей)

Вимагайте від слідчого отримати показання від свідків щодо обставин, які мають значення для розслідування (див. допит потерпілого). Зверніть увагу на те, що свідком може бути не тільки особа, яка була очевидцем учинення злочину, а й будь-яка інша фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини злочину. Наприклад, свідком може бути особа, яка перебувала разом із вами в місці несвободи, але не була безпосереднім очевидцем учинення щодо вас сексуального насильства. Це можуть бути свідки вашого затримання або звільнення, особи, які перебували в тому самому місці несвободи раніше або пізніше вас; лікарі, які надавали вам першу медичну допомогу після звільнення; члени вашої родини тощо.

Слідча дія

Впізнання осіб за фотознімками, матеріалами відеозапису (упізнати певну особу або забезпечити таке впізнання свідком)

Вимагайте від слідчого надати можливість вам (свідку) впізнати серед пред'явлених людей тих осіб, яких ви (свідок) спостерігали або знали раніше (наприклад, людей, які виконували функції охоронців у місці несвободи або перебували разом із вами в статусі особи, позбавленої свободи). Зверніть увагу на те, що необхідні фотознімки або відеоматеріали часто можна знайти в мережі Інтернет (наприклад, на сайті «Миротворець» <https://myrotvorets.center/>). Такі матеріали в деяких випадках можуть бути придатні для проведення впізнання.

- ➔ Наведений вище перелік слідчих дій не є вичерпним. Залежно від обставин учинення злочину та наявності осіб та об'єктів можливо ініціювати проведення інших слідчих (розшукових) та процесуальних дій, наприклад, впізнання особи, обшук, огляд, слідчий експеримент, тимчасовий доступ до речей та документів (зокрема, відомостей операторів мобільного зв'язку, які можуть підтвердити, наприклад, орієнтовне місце перебування мобільного пристрою в певний час) тощо.
- ➔ Згодом проведення певних слідчих дій може стати неможливим або ускладненим. Свідки виїдуть на постійне місце проживання за кордон або ви втратите контакт із ними, зникнуть сліди тілесних ушкоджень або вам буде важко пригадати певні події та обставини. Тому не зволікайте з проведенням слідчих дій! Ініціюйте їх якнайшвидше!

Допит особи як потерпілого або допит свідка, впізнання та деякі інші слідчі дії за їх участю можуть бути проведені за місцем їх проживання, для чого потрібно подати слідчому відповідне клопотання. Наприклад, якщо розслідування здійснюється поліцією Луганської області, а ви проживаєте в Києві, не обов'язково їхати на Луганщину – деякі слідчі дії можуть бути проведені в найближчому до вас відділі поліції.

| Зразок клопотання – додаток П

3.1.5

Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення

Слідчий зобов'язаний за клопотанням потерпілого надати матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кри-

мінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Фактично слідчий на власний розсуд визначає, які саме документи зі справи надати вам для ознайомлення (прочитання, зняття копій) до завершення розслідування, але здебільшого у справах тієї категорії, на яких сфокусовано даний посібник, слідчі надають потерпілим для ознайомлення всі матеріали розслідування без обмежень.

Право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення є надзвичайно важливим процесуальним правом потерпілого, і це право не варто ігнорувати.

Важливо пам'ятати, що під час ознайомлення з матеріалами справи ви маєте право робити необхідні виписки та копії (у тому числі фотокопії за допомогою звичайного мобільного телефону). Час для ознайомлення законом не обмежений, але зловживати відповідним правом не варто. Ознайомлення відбувається в приміщенні органу розслідування, у присутності слідчого. Вимагайте від слідчого забезпечити вам належні умови для ознайомлення (окремий стіл та стілець, належне освітлення).

Для чого потерпілому потрібні матеріали справи

◆ Подання клопотань про проведення конкретних слідчих дій.

Коли з матеріалів справи вам відомо, які слідчі (розшукові) дії проведені, а які ще ні, ви маєте змогу підготувати та подати слідчому клопотання про проведення конкретних слідчих дій (наприклад, про допит конкретного свідка). Натомість подання абстрактних клопотань із вимогами на зразок «провести необхідні слідчі дії та встановити злочинців» призводить до того, що слідчі здебільшого надають такі самі абстрактні відповіді («робиться все можливе для встановлення злочинців»). Сам факт регулярного ознайомлення потерпілим із матеріалами розслідування стимулює слідчого вживати практичних заходів у рамках розслідування.

◆ Подання скарг на рішення, дії та бездіяльність.

Якщо ви не задоволені ходом розслідування, то зможете подавати більш предметні скарги з більш конкретними вимогами (наприклад, посилатися на те, що слідчий не допитав певного свідка чи, признавши експертизу, тривалий час не направляє матеріали експерту для її проведення). Це важливо, зокрема, у випадку подання скарг слідчим суддям, які приділяють значну увагу обґрунтованості скарги, а абстрактний характер скарги може стати причиною для відмови в її задоволенні.

◆ Подання заяв до ЄСПЛ.

Звернення до ЄСПЛ вимагає від заявника подавати копії документів на підтвердження вимог заяви. Такими документами часто є матеріали розслідування. Навіть у випадку, якщо ви вже давно подали заяву, згодом може виникнути необхідність подати додаткові документи. Якщо ж ваша заява до ЄСПЛ з якихось причин не містила відомостей про вчинення щодо вас СГОН, обов'язково обговоріть з адвокатом, який готував відповідну заяву, можливість її доповнення відповідними фактами.

◆ Збереження матеріалів розслідування.

Виготовлення копій матеріалів розслідування є мінімальною гарантією того, що у випадку втрати, випадкового (пожежа, стихійне лихо тощо) або умисного знищення справи або певних документів із неї, вдасться відновити хоча б частину матеріалів.

◆ Вчасне отримання інформації про результати розслідування, зокрема, про закриття справи.

Закон зобов'язує органи досудового розслідування інформувати потерпілого про закриття справи, але на практиці цей обов'язок із різних причин рідко виконується. Тому типовою є ситуація, коли, звернувшись до слідчого, потерпілий з'ясовує, що справа була закрита ще «рік тому». Для того, щоб оперативно реагувати на необґрунтовані та передчасні рішення про закриття справи, доцільно регулярно особисто знайомитися з матеріалами справи²⁸.

◆ Громадська, правозахисна та інша діяльність.

Матеріали розслідування можна використовувати у своїй громадській, правозахисній та іншій діяльності, спрямованій, наприклад, на адвокацію змін у відповідній сфері. Водночас варто пам'ятати, що подібне використання повинне здійснюватися з дотриманням вимог закону про таємницю досудового розслідування. Питання про те, чи матиме місце в конкретному випадку розголошення відомостей розслідування, доцільно вирішити з адвокатом або іншим прав-

²⁸ Письмовий запит до слідчого про стан та перебіг розслідування не може повноцінно замінити собою особисте ознайомлення з матеріалами справи. У практиці одного з авторів посібника неодноразово траплялися випадки, коли слідчі помилково (а можливо, й умисно) на письмовий запит надавали своїм листом відповідь про те, що розслідування триває, а згодом з'ясувалося, що насправді справа була давно закрита.

ником. Часто потерпілі не розголошують інформацію про порушення, думаючи, що їх за це покарають. Але насправді вони дізнаються про певні речі ще до початку участі в кримінальному провадженні, і така інформація здебільшого не становить таємниці розслідування. Наприклад, інформація, яку ви отримали не з матеріалів кримінального провадження, а з інших джерел, і яка взагалі не фігурує в матеріалах справи або не має для неї важливого значення, навряд чи становитиме таємницю розслідування.

КПК України не містить вимог, які б зобов'язували слідчого або прокурора в письмовому вигляді детально інформувати вас як потерпілого про хід та результати розслідування. Тому на письмові звернення потерпілих із проханням повідомити детальну інформацію про кримінальне провадження слідчі (прокурори) надають здебільшого досить абстрактні відповіді про те, що «досудове розслідування триває». Отримати детальну інформацію про хід розслідування потерпілий може, тільки ознайомившись із матеріалами розслідування (особисто або через представника).

Питання щодо періодичності ознайомлення (щомісячно, щоквартально тощо) з матеріалами досудового розслідування до його завершення потерпілий вирішує самостійно, з огляду на хід розслідування та власні можливості.

Як на практиці ознайомитися з матеріалами досудового розслідування до його завершення

1

Подати клопотання про надання для ознайомлення матеріалів розслідування

Клопотання слід подавати (особисто під підпис або надіслати поштою рекомендованим листом із повідомленням про вручення) на адресу органу досудового розслідування, у якому перебуває справа.

Зразок клопотання – додаток 12

2

Отримати інформацію про результати розгляду клопотання

Клопотання має бути розглянуте слідчим протягом трьох днів із моменту його подання.

Через три дні після подання клопотання доцільно звернутися до відповідного органу досудового розслідування для того, щоб з'ясувати результати розгляду клопотання та узгодити зі слідчим зручний час для ознайомлення.

Відповідну інформацію можна отримати від слідчого як шляхом особистого звернення, так і за телефоном. Іноді робочий номер телефону слідчого можна з'ясувати, звернувшись до чергової частини відділу поліції.

3

Оскаржити бездіяльність слідчого

У випадку, якщо слідчий не надав відповіді на клопотання, ви маєте право звернутися до слідчого судді з відповідною скаргою.

Строк подання скарги – протягом десяти днів.

Наприклад, якщо клопотання надійшло на адресу слідчого 02.01.2021, воно має бути розглянуте не пізніше 05.01.2021, а останнім днем подання скарги буде 15.01.2021.

Скарга подається до місцевого суду за місцем знаходження органу досудового розслідування. Скаргу можна подати до канцелярії суду (під підпис) або надіслати поштою (рекомендованим листом із повідомленням про вручення).

| Зразок скарги – додаток 13

КПК України не містить вимог, які б зобов'язували слідчого виготовляти для вас копії всіх матеріалів досудового розслідування. Часто це є неможливим навіть із технічних причин (великий обсяг матеріалів, відсутність ксероксу тощо). Копії документів виготовляються потерпілим самостійно за допомогою власних технічних засобів (наприклад, мобільного телефону з функціями фотозйомки). У разі необхідності ви можете клопотати перед слідчим про надання копії конкретного документа.

Оскарження під час досудового розслідування

Потреба в оскарженні виникає в потерпілого тоді, коли слідчий (прокурор) вчиняє бездіяльність (наприклад, ігнорує заяву про вчинений злочин та не розпочинає розслідування) або приймає незаконне рішення (наприклад, про закриття кримінального провадження без наявності для цього законних підстав).

Що та в якому порядку може оскаржити потерпілий

Рішення чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, які може оскаржити потерпілий:

- 1) бездіяльність, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний учинити у визначений КПК України строк;
- 2) рішення про зупинення досудового розслідування;
- 3) рішення про закриття кримінального провадження;
- 4) рішення про відмову у визнанні потерпілим;
- 5) рішення, дії чи бездіяльність при застосуванні заходів безпеки;
- 6) рішення про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;
- 7) рішення про зміну порядку досудового розслідування;
- 8) рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування.

**Строк
для подання скарги:**

протягом десяти днів із моменту прийняття рішення, учинення дії або бездіяльності; якщо рішення оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання потерпілим її копії.

**Куди подавати скаргу
та строк її розгляду**

Скарга подається до місцевого суду (слідчому судді) за місцем проведення досудового розслідування; скарга розглядається не пізніше **сімдесяти двох годин** із моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів із моменту надходження скарги.

| Зразок скарги – додаток 14

**Рішення чи бездіяльність
слідчого, дізнавача або
прокурора, які може
оскаржити потерпілий:**

Потерпілий має право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування.

Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є, зокрема, складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування, та інше.

**Строк
для подання скарги:**

Строки законом не встановлені.

**Куди подавати скаргу
та строк її розгляду**

Скарга подається до прокурора вищого рівня²⁹. Прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом трьох днів після її подання та в разі наявності підстав для її задоволення надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків учинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень.

| Зражок скарги – додаток 15

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування й можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження в суді, що стане можливим лише у випадку передання справи до суду.

²⁹ Див. ч. 3 ст. 17 ЗУ «Про прокуратуру».

3.1.7

Заходи забезпечення безпеки для потерпілих

Якщо є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу та майну потерпілого у зв'язку з його участю в кримінальному провадженні, або шляхом погроз, інших протиправних дій робляться спроби вплинути на членів його сім'ї чи близьких родичів, потерпілий та його близькі мають право на вжиття щодо них заходів забезпечення безпеки.

Які заходи забезпечення безпеки можуть бути передбачені для потерпілих

- ◆ Особиста охорона, охорона житла та майна.

Вам нададуть особисту охорону або візьмуть під охорону ваше житло чи майно (останні можуть бути обладнані засобами протипожежної та охоронної сигналізації, можуть бути замінені державні номерні знаки транспортних засобів тощо).

- ◆ Видавання спецзасобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

Вам видадуть (з додержанням вимог чинного законодавства) спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

- ◆ Використання технічних засобів контролю та прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження.

За вашою заявою (згодою) може проводитися прослуховування ваших телефонних та інших переговорів, застосовуватися їх звукозапис.

◆ **Заміна документів та зміна зовнішності.**

У разі необхідності можуть бути проведені заміна документів, що посвідчують вашу особу, інших документів, а також зміна вашої зовнішності.

◆ **Зміна місця роботи або навчання.**

За вашою заявою (згодою) вам допоможуть влаштуватися на нове місце роботи або навчання.

◆ **Переселення до іншого місця проживання.**

За вашою заявою (згодою) вас можуть тимчасово або постійно переселити до іншого місця проживання.

◆ **Поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення.**

Стосується неповнолітніх (можливе щодо ваших дітей).

◆ **Забезпечення конфіденційності відомостей про особу.**

Ідеться про обмеження відомостей про вашу особу в матеріалах перевірки (заявах, поясненнях тощо), а також протоколах слідчих дій та інших матеріалах кримінального провадження, заміну прізвища, імені, по батькові в цих документах на псевдоніми і т. п.

◆ **Закритий судовий розгляд.**

За мотивованою ухвалою суду може проводитися закрите судове засідання.

- ➔ З урахуванням характеру та ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, узятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.
- ➔ Слід визнати, що на практиці домогтися застосування більшості із цих заходів не просто, але це не означає, що цього не потрібно робити.

Як домогтися застосування заходів безпеки на стадії досудового розслідування

1

Подати заяву (клопотання) про застосування заходів безпеки

Клопотання слід подавати (особисто під підпис або надіслати поштою рекомендованим листом із повідомленням про вручення) на адресу органу досудового розслідування, у якому перебуває справа.

| Зразок заяви (клопотання) – додаток 16

2

Отримати інформацію про результати розгляду заяви (клопотання)

Слідчий (зобов'язаний) перевірити вашу заяву (клопотання) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або про відмову в застосуванні заходів безпеки.

Не пізніше ніж через три доби (у невідкладних випадках відповідне питання вирішується негайно) після подання заяви (клопотання) доцільно звернутися до слідчого для того, щоб з'ясувати результати розгляду заяви (клопотання) та узгодити із слідчим деталі застосування заходів безпеки.

3

Оскаржити бездіяльність або рішення слідчого

У випадку, якщо слідчий відмовив у задоволенні заяви (клопотання) або взагалі не надав відповідь, ви маєте право звернутися до слідчого судді зі скаргою на рішення або бездіяльність слідчого. Оскаржити також можна і дії, учинені під час застосування заходів безпеки.

Строк подання скарги – протягом десяти днів із моменту прийняття рішення або вчинення дії/бездіяльності.

Скарга подається до місцевого суду за місцем знаходження органу досудового розслідування. Скаргу можна подати до канцелярії суду (під підпис) або надіслати поштою (рекомендованим листом із повідомленням про вручення).

| Зразки скарги – додаток 17

На жаль, в Україні є типовою проблема цькування постраждалих від СГОН, якщо вони публічно обговорюють пережитий ними тяжкий досвід. Особливо часто це виражається у формі кібербулінгу, коли постраждалу особу обговорюють у соцмережах, коментують події, що з нею сталися, принижують, звинувачують у тому, що вона постраждала через свою поведінку, і т. ін.

Питання кваліфікації подій, що сталися з постраждалою особою, та встановлення всіх обставин цих подій відноситься тільки до спеціально вповноважених державою органів.

Адміністративне покарання за кібербулінг наразі в Україні передбачене, тільки якщо він проявляється в рамках освітнього процесу. Якщо ж інтернет-цькування стосується дорослої людини, то вона може захистити свої права в рамках цивільного процесу. Ви можете вимагати спростування неправдивої інформації, відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої поширенням неправдивої інформації. Однак цивільний позов буде успішним лише в тому разі, коли можна встановити конкретних осіб, що займаються цькуванням.

Контактні дані органів досудового розслідування, прокуратури та судів

Корисне

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

<https://www.npu.gov.ua/konataktu.html>

Додатково див. офіційні вебсайти відповідних територіальних органів Національної поліції України

СБУ

<https://ssu.gov.ua/contacts/upravlinnia>

ПРОКУРАТУРА

<https://www.gp.gov.ua/ua/contacts>

https://www.gp.gov.ua/ua/sop_1

СУДИ

<https://court.gov.ua/sudova-vlada/sudy/>

Інші корисні інформаційні ресурси

Корисне

СУДОВА ВЛАДА УКРАЇНИ

Інформація про стан розгляду справ:

<https://court.gov.ua/fair/>

Список судових справ, призначених до розгляду:

<https://court.gov.ua/assignments/>

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД

Подання заяв до суду онлайн, інформація про судові справи:

<https://id.court.gov.ua/>

ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР СУДОВИХ РІШЕНЬ

Офіційні тексти судових рішень, які ухвалюються судами України:

<https://reyestr.court.gov.ua/>

Міжнародний рівень

Вичерпавши всі можливості домогтися справедливості на національному рівні, ви можете звернутися до механізмів юридичного захисту та відшкодування, які існують на міжнародному рівні.

3.2.1

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)

ЄСПЛ – міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.)³⁰. Юрисдикція суду поширюється як на Україну, так і на РФ (обидві країни є членами Ради Європи). Суд розглядає міждержавні справи та індивідуальні заяви. В останньому випадку ЄСПЛ може приймати заяви від будь-якої особи, громадської організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного **державою** порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї. Постраждалі від сексуального насильства можуть скаржитися, наприклад, на порушення державою ст. 3 Конвенції (заборона катування).

³⁰ ЄСПЛ територіально розташований у м. Страсбург, Франція.

ЄСПЛ не є касаційною (наглядовою) інстанцією по відношенню до національних судів та не може скасовувати їх рішень. Також суд не розглядає обвинувачення щодо конкретних осіб, які вчинили правопорушення, та не приймає таких осіб до кримінальної відповідальності.

Отже, якщо ви вважаєте, що Україна або РФ (чи обидві держави) порушили ваші права, викладені в Конвенції або Протоколах до неї, ви можете подати індивідуальну заяву до ЄСПЛ.

Умови прийнятності

- 1** Ви маєте вичерпати всі національні засоби правового захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права.
- 2** Заява має бути подана впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

ЄСПЛ не розглядає індивідуальну заяву, якщо вона є анонімною або за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі. Суд оголосить індивідуальну заяву неприйнятною, якщо встановить, що вона несумісна з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно необґрунтована або має місце зловживання правом на подання заяви. Так само суд не стане розглядати індивідуальну заяву, якщо вважатиме, що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

Звернення до ЄСПЛ є безкоштовним. Але бажано звернутися до адвоката або іншого правника для складання заяви та загальної оцінки перспектив звернення до суду. Самостійно провести оцінку ситуації з точки зору дотримання умов прийнятності, інших юридичних формальностей достатньо складно. Заповнення формуляру заяви потребує знань у сфері права.

Корисне

Інформація про порядок подання заяв до ЄСПЛ:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

Міжнародний кримінальний суд

МКС – постійний орган, уповноважений здійснювати юрисдикцію по відношенню до осіб, відповідальних за найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, зазначені в РС МКС, і доповнює національні системи кримінального правосуддя³¹.

Суд має юрисдикцію щодо таких злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) військові злочини; d) злочин агресії.

Зґвалтування, сексуальне рабство та інші форми сексуального насильства є військовими злочинами (якщо вони скоєні в контексті збройного конфлікту та пов'язані з ним) та можуть становити злочин проти людяності (якщо вони скоєні в контексті широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого на цивільне населення).

Україна не є державою-учасником РС МКС, проте на основі двох заяв уряду України від 17.04.2014 та від 08.09.2015 відповідно МКС визнав можливим здійснювати свою юрисдикцію у відношенні злочинів, передбачених РС і вчинених на території України починаючи з 21.11.2013 і до сьогодні.

РС МКС не обмежує фізичних осіб у праві подавати Канцелярії прокурора МКС будь-яку інформацію про вчинені злочини.

Якщо прокурор робить висновок про наявність достатніх підстав для порушення розслідування, він або вона звертається до Палати попереднього провадження з проханням дати санкцію на проведення розслідування.

Потерпілі можуть робити подання Палаті попереднього провадження відповідно до Правил процедури та доказування³².

У грудні 2020 року прокурор МКС завершив попереднє вивчення ситуації в Україні в рамках збройного конфлікту та публічно оголосив про те, що критерії для відкриття розслідування дотримані. Надалі рішення про відкриття повноцінного розслідування ухвалюватиме Палата попереднього провадження.

³¹ МКС територіально розташований у м. Гаага, Нідерланди.

³² Більш детально про збирання доказів можна прочитати в підготовленому МінТОТ інформаційному матеріалі: Посібник зі збору доказів для МКС та документування міжнародних злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtot.gov.ua/ua/v-mtot-prezentovali-posibnik-zi-zboru-dokaziv-dlja-mijnarodnogo-kriminalnogo-sudu>

Що стосується відшкодування шкоди потерпілим, то МКС може винести постанову безпосередньо по відношенню до засудженого про відшкодування шкоди потерпілим, включаючи реституцію, компенсацію та реабілітацію. У певних випадках суд може винести постанову про виплату суми в порядку відшкодування шкоди в Цільовий фонд.

Цільовий фонд був створений у 2004 році Асамблеєю держав-учасниць і є окремим від суду. Місія Фонду полягає в підтримці та реалізації програм, що стосуються шкоди, спричиненої геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та агресією. Для досягнення цієї місії Цільовий фонд має подвійний мандат: (i) здійснювати судові відшкодування та (ii) надавати фізичну, психологічну та матеріальну підтримку жертвам та їх сім'ям. В основному фонд формується за рахунок добровільних внесків держав-учасниць РС МКС, але суд може також розпорядитися передати фонду грошові кошти та інше майно, вилучені за допомогою штрафів або конфіскації.

Корисне

Міжнародний кримінальний суд: як він працює

<https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>

Корисне

Цільовий фонд допомоги постраждалим:

<https://www.trustfundforvictims.org/>

Довідково: приклади відшкодування постраждалим із практики МКС.

Справа Томаса Лубанги Дійло

4 березня 2021 року Судова палата II МКС видала публічну відредаговану версію свого рішення від 14 грудня 2020 року у справі «Прокурор проти Томаса Лубанги Дійло», яке схвалює здійснення колективних репарацій жертвам.

Палата схвалила програму, запропоновану партнером Цільового фонду для жертв, обраним останнім для здійснення колективних відшкодувань у формі надання послуг. Ця програма містить серед іншого проекти, спрямовані на охорону психічного та фізичного здоров'я, та проекти, спрямовані на поліпшення соціально-економічної ситуації, включаючи шкільну, університетську та професійну підготовку, мовні курси та додаткове навчання, діяльність, що приносить дохід, а також прожиткові мінімуми та пенсії. Кількість жертв, що мають право на колективну репарацію, у цій справі зараз становить 1 045 осіб.

Томас Лубанга Дійло був засновником Союзу конголезьких патріотів і патріотичних сил за визволення Конго. 14 березня 2012 року Судова палата I МКС визнала його винним як співвиконавця у воєнних злочинах щодо призову та зарахування дітей віком до 15 років та використання їх для активної участі в бойових діях у період із вересня 2002 року по серпень 2003-го. 10 липня 2012 року він був засуджений загалом до 14 років позбавлення волі. 21 жовтня 2016 року Судова палата також схвалила та розпорядилася виконати план, представлений Цільовим фондом для жертв символічних колективних репарацій, а 6 квітня 2017 року – програмну основу для репарацій колективних послуг жертвам³³.

Справа Боско Нтаганди

8 березня 2021 року Судова палата VI МКС видала наказ про відшкодування потерпілим у справі «Прокурор проти Боско Нтаганди».

Сума відшкодування становила 30 000 000 доларів США. Водночас МКС визнав пана Нтаганду малозабезпеченим для цих цілей та закликав Цільовий фонд для жертв доповнити відшкодування в межах своїх наявних ресурсів, а також вжити додаткових заходів зі збирання коштів. МКС також установив, що у світлі злочинів, за які був засуджений пан Нтаганда, до числа жертв, які мають право на відшкодування, належать: прямі та непрямі жертви нападів,

³³ Lubanga case: Trial Chamber II approves the implementation of collective reparations / International Criminal Court [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1571>

злочинів проти дітей-солдатів, зґвалтування та сексуального рабства, а також діти, народжені внаслідок зґвалтування та сексуального рабства³⁴.

Судовий процес над паном Нтагандою розпочався 2 вересня 2015 року, а 8 липня 2019 року Судова палата МКС VI визнала його винним у 18 звинуваченнях у воєнних злочинах та злочинах проти людяності, учинених у провінції Іту-рі (Демократична Республіка Конго) у 2002-2003 рр. 7 листопада 2019 року він був засуджений до 30 років позбавлення волі. Він є першою особою, яку МКС засудив за сексуальне рабство.

Наведені в цьому розділі механізми юридичного захисту постраждалих не є вичерпними. Постраждалі в деяких випадках можуть використовувати й інші механізми.

Наприклад, можна подати цивільний позов до обвинуваченого в рамках кримінального провадження, якщо справу передано до суду, або подати до національного суду позов до держави в разі порушення державою своїх позитивних або негативних зобов'язань.

Також можна звернутися до договірних органів ООН (Комітет з прав людини, Комітет проти катувань, Комітет ООН з ліквідації дискримінації жінок і т. п.); передати інформацію та докази порушень Спеціальним процедурам ООН, зокрема спеціальним доповідачам та робочим групам, які мають мандати по Україні або тематичні мандати.

Через обмежений обсяг у посібнику були розглянуті лише найбільш релевантні, як на наш погляд, механізми юридичного захисту в контексті ситуації в Україні.

Більш детальну інформацію про шляхи притягнення до відповідальності та забезпечення відшкодування, про індивідуальну кримінальну відповідальність та відповідальність держав ви можете отримати, ознайомившись із Міжнародним протоколом із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті.

Корисне

Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті. Краща практика документування сексуального насильства як злочину або порушення міжнародного права.

http://womenua.today/UWC-library/unwomen/37-International_Protocol_2017_2nd_Edition_UKR.pdf

³⁴ Ntaganda case: ICC Trial Chamber VI orders reparations for victims / International Criminal Court [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1572>

Розділ 4

***Організації, які надають
медичну, психологічну,
соціальну, гуманітарну
та правову допомогу
постраждалим від СГОН***

У цій частині посібника подаємо інформацію про дві офіційні державні гарячі лінії, які можуть бути корисними постраждалим від СГОН, й інформацію про державні та недержавні організації, які надають різні види допомоги відповідній категорії постраждалих.

Наведена інформація зібрана від самих організацій станом на березень 2021 року. Слід урахувати, що в наступні місяці й роки вказані організації можуть корегувати свої програми, розширювати або скорочувати їх.

До списку ми обирали структури з позитивними відгуками, утім, якщо співпраця з кимось вам не підійшла, – можна звернутися до іншої громадської чи державної структури. Особливу увагу ми приділили тим організаціям, що працюють у зоні, наближеній до лінії розмежування, які за рахунок територіальної близькості можуть надати допомогу в більш короткий час.

Через обмежений обсяг посібника ми не стали включати до нього інформацію про численні правозахисні організації, які діють в усіх областях України та можуть надати безкоштовну правову допомогу із широкого кола питань.

Офіційні інформаційні ресурси

Урядова гаряча лінія, тел. 1547

Урядова гаряча лінія, де надаються інформаційні, психологічні та юридичні консультації чоловікам і жінкам, які постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, насильства стосовно дітей, або з питань загрози вчинення такого насильства, а також надається психологічна допомога потерпілим від домашнього насильства жінкам, чоловікам, дітям.

Гаряча лінія системи безоплатної правової допомоги, тел. 0-800-213-103

Інформацію щодо отримання безоплатної правової допомоги можна дізнатися, зателефонувавши за номером гарячої лінії (цілодобово та безкоштовно в межах України зі стаціонарних та мобільних телефонів).

1. БФ «Восток SOS»

БФ «Восток SOS» у 2021 році надає психосоціальну допомогу людям, які постраждали від конфлікту, у тому числі від СГОН. Фонд проводить освітньо-просвітницькі заходи для постраждалих, організовує групи підтримки; психологічне консультування онлайн та офлайн у м. Северодонецьк Луганської області.

Вебсайт організації: <https://vostok-sos.org/>

Контактні адреси:

Печерський узвіз, 19, м. Київ, Україна, 01011;

вул. Федоренка, 49а, м. Северодонецьк, Україна, 93401.

Контактні телефони: **+38 (050) 699-84-85; +38 (095) 397-98-48.**

Контактний e-mail: info@vostok-sos.org, dontsova@vostok-sos.org

2. БФ «Слов'янське серце»

На базі Фонду працюють дві мобільні бригади, які надають комплексну юридичну, психологічну та соціальну допомогу, у тому числі супровід у взаємодії з державною системою для належного фіксування випадків СГОН та надання необхідної допомоги. Організація пропонує програму економічної підтримки жінок та може надати можливість релокації, перенавчання, працевлаштування, відкриття або розширення бізнесу. БФ «Слов'янське серце» працює на території Донецької та Луганської областей, підконтрольних Уряду України. Працює цілодобова гаряча лінія, на якій можна отримати або необхідну консультацію, або психологічну допомогу.

Вебсайт організації:

<http://www.slavicheart.org/>

<https://www.facebook.com/slavicheart2014>

Контактна адреса:

пров. Незалежності, 5, м. Святогірськ, Донецька обл., Україна, 84130.

Контактний телефон: **+38 (050) 420-20-92** (дзвінки 24/7).

Контактний e-mail: slavicheart2014@gmail.com,
info.slav.serdce@gmail.com

3. ГО «Ла-Страда Україна»

«Ла-Страда Україна» адмініструє роботу національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації; забезпечує надання безкоштовних правових, психологічних та інформаційних консультацій для постраждалих від СГОН. Лінія працює цілодобово, є анонімною, конфіденційною та безкоштовною.

Телефон гарячої лінії: **0-800-500-335 або 116-123.**

Окрім телефонного консультування є можливість звернутися на Національну гарячу лінію через e-mail: hotline@la-strada.org.ua

Telegram-канал: @NHL116123

Skype: lastrada-ukraine або через месенджер у Facebook:
<https://www.facebook.com/lastradaukraine>

Вебсайт організації: <https://la-strada.org.ua/>

Поштова адреса організації: Україна, 03113, Київ – 113, а/с 26.

Контактний телефон: **+38 (044) 205-36-95.**

Контактний e-mail: info@la-strada.org.ua

4. ГО «Проліска»

ГО «Проліска» надає гуманітарну допомогу, соціальний супровід та екстрену довготривалу очну психосоціальну підтримку особам, які постраждали в ході збройного конфлікту на Сході України, у тому числі жінкам, які постраждали від СГОН. Організація надає послуги в Донецькій і Луганській областях.

Вебсайт організації: <https://proliska.org/>

Телефон гарячої лінії: **+38 (093) 202-22-32.**

5. ГО «Промир»

ГО «Промир» надає психологічну допомогу жінкам, які постраждали від сексуального насильства. Психологи «Проміру» проводять короткострокову психотерапію за допомогою програми СЕТА (програма університету Джона Хопкінса в адаптації НаУКМА). СЕТА допомагає побороти тривогу, психологічні травми, депресію та хімічну залежність.

Сторінка у Фейсбукі: <https://www.facebook.com/promir.psychologists>

Контактна адреса:

вул. Торська, 45, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна.

Координатор: Асланян Тетяна.

Контактний телефон: **+38 (050) 182-63-15.**

Контактний e-mail: taslanyanserg@gmail.com

6. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив»

Організація надає професійну безкоштовну первинну та вторинну правничу допомогу, у тому числі представляє інтереси в суді осіб, які постраждали від СГОН у ході збройного конфлікту. Допомога надається постраждалим в усіх областях України.

Вебсайт організації:

<https://totalaction.org.ua/>

Сторінка у Фейсбукі:

<https://www.facebook.com/totalaction.org.ua>

Контактна адреса:

м. Київ, вул. Ризька, 73-г, 1-й корпус, 25-й поверх, творча майстерня 17.

Контактні телефони:

+38 (063) 640-96-40; +38 (044) 578-14-38.

Контактний e-mail: eucci@eucci.org

7. Донецька міська молодіжна організація «Альтернативний молодіжний центр»

«Альтернативний молодіжний центр» надає короткострокове цілодобове проживання в центрі, можливо з дітьми, психологічні консультації, соціально-психологічну підтримку та невелику матеріальну допомогу продуктами харчування, медикаментами, засобами гігієни, одягом, надає допомогу в оформленні документів.

Контактна особа: Тетяна Носач.

Контактна адреса: вул. Сіверська, 7, м. Донецьк, Донецька обл., Україна.

Контактні телефони: **+38 (050) 820-90-48, +38 (071) 385-40-62.**

Контактний e-mail: taninosach@gmail.com

8. «Донецький обласний центр соціально-психологічної допомоги»

«Донецький обласний центр соціально-психологічної допомоги» створено для надання невідкладних психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних та юридичних послуг, послуг із працевлаштування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Центр зараховує одиноких осіб (чоловіків та жінок) та осіб віком від 18 до 55 років разом із дітьми, які перебувають у кризовій ситуації, зазнали різних форм насильства: фізичного, сексуально-го, психологічного, стали жертвами торгівлі людьми тощо.

Види діяльності Центру: надання жінкам, які постраждали від СГОН, тимчасового притулку, безоплатне забезпечення їх продуктами харчування та засобами гігієни; надання методичних порад, проведення психодіагностики з метою психологічної реабілітації та адаптації; надання допомоги в оформленні правових документів та у відновленні документів; надання первинної медичної допомоги; направлення в разі потреби осіб, які звернулися до Центру, до інших закладів та установ, що можуть повніше забезпечити задоволення їх запитів. Прийняття осіб та надання їм необхідної допомоги здійснюється Центром цілодобово на безкоштовній основі. Максимальний термін перебування особи в Центрі – 90 діб на рік (кожна життєва ситуація розглядається окремо).

Контактна адреса: вул. Машинобудівників, 64, м. Дружківка, Донецька обл., Україна.
Контактний телефон: +38 (099) 333-82-90 (цілодобово).

9. МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» (УФГЗ) та представництво HealthRight International («Право на здоров'я») в Україні

УФГЗ надає допомогу постраждалим від СГОН у форматі роботи 12 мобільних бригад, які надають соціально-психологічну допомогу широкого спектру. Ця діяльність здійснюється на території Луганської та Донецької областей, підконтрольних Уряду України.

До видів психологічної допомоги належать: індивідуальна допомога (комплексна психодіагностика, кризове консультування, актуалізація особистісних психологічних ресурсів, опрацювання наслідків травмуючої події, стабілізація психоемоційного стану); групова допомога (арт-терапія, біосугестивна терапія, символдрама); сімейна психологічна допомога, яка надається не лише постраждалому/постраждалій, але й йому/її найближчому оточенню.

Соціальні працівники Фонду надають комплексний супровід стосовно інформування та вирішення різних питань: оформлення заяв до правоохоронних органів, відновлення документів, отримання соціальних пільг, виплат та ін. Також фахівці мобільних бригад перенаправляють клієнтів для отримання кваліфікованої допомоги до центрів БПД, медичних закладів, притулків та реабілітаційних центрів, відділів поліції.

Контактні телефони мобільних бригад:

- ◆ **бригада № 8** – м. Краматорськ, Дружківка, Олександрівський р-н, Добропільський р-н Донецької обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-48, +38 (063) 340-86-51;
- ◆ **бригада № 9** – м. Слов'янськ, Святогірськ, Лиман та Слов'янський р-н Донецької обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-28, +38 (093) 310-82-17;
- ◆ **бригада № 10** – м. Костянтинівка та Костянтинівський р-н, м. Торезьк Донецької обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-28, +38 (093) 310-82-17;
- ◆ **бригада № 22** – м. Бахмут, Соледар, Часів Яр та Бахмутський р-н, «КПВВ Майорськ Авдіївка» Донецької обл.;
телефони: +38 (066) 076-02-36, +38 (093) 949-53-67;
- ◆ **бригада № 24** – м. Волноваха, Волноваський р-н, Великоновосілківський р-н, КПВВ Новотроїцьке Донецької обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-12, +38 (063) 026-93-21;
- ◆ **бригада № 47** – м. Селидове, населені пункти Селидівської міської ради, Мар'їнський р-н та частина Покровського р-ну Донецької обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-59, +38 (093) 310-78-29;
- ◆ **бригада № 13** – смт Новоайдар та Новоайдарський р-н Луганської обл.;
телефони: +38 (099) 366-64-43, +38 (097) 824-20-22;
- ◆ **бригада № 14** – м. Северодонецьк (в екстрених випадках – Лисичанськ) Луганської обл.;
телефони: +38 (099) 366-62-80, +38 (063) 335-85-51;
- ◆ **бригада № 16** – смт Станиця Луганська та Станично-Луганський р-н, КПВВ Станиця Луганська Луганської обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-11, +38 (097) 824-20-51;
- ◆ **бригада № 17** – м. Кремінна та Кремінський р-н Луганської обл.;
телефони: +38 (099) 366-63-08, +38 (063) 026-29-73;
- ◆ **бригада № 25** – м. Рубіжне Луганської обл.;
телефон +38 (099) 326-42-41, +38 (093) 949-54-39;
- ◆ **бригада № 26** – м. Попасна та Попаснянський р-н Луганської обл.;
телефони: +38 (099) 328-25-06; +38 (093) 949-54-52.

Контактний e-mail: halyna.skipalska@healthright.org,
anna.saienko@healthright.org

У рамках програми «Допомога потерпілим від тортур в Україні» МБФ «УФГЗ» спільно з організацією-засновником – представництвом HealthRight International в Україні впроваджує спеціалізовані послуги для потерпілих від катувань серед цивільного населення та військовослужбовців у форматі Клініки з прав людини.

Клініка з прав людини – це модель надання послуг комплексної реабілітації постраждалим від катувань, у тому числі потерпілим від СГОН, у формі ведення випадку клієнта мультидисциплінарною командою фахівців. У рамках ведення випадку фахівці клініки надають такі послуги:

- ◆ Психологічні послуги, що поділяються на: а) індивідуальні (комплексна психодіагностика, психоедукація (навчання, інформування), кризове консультування, актуалізація особистісного психологічного ресурсу, опрацювання наслідків травматичного досвіду, психоемоційна стабілізація); б) групові (арт-терапія, направлена візуалізація, символдрама тощо); в) сімейні (діагностика сімейних стосунків, корекція міжособистісних відносин та комунікацій, налагодження позитивного мікроклімату в родині).
- ◆ Соціальний супровід, що охоплює первинну оцінку потреб та формування індивідуального плану послуг, залучення отримувача до вирішення власної ситуації, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації, забезпечення доступу до медичних, реабілітаційних послуг, надання консультацій із питань соціального захисту, представництво інтересів, допомога в оформленні документів.
- ◆ Юридичний супровід, що полягає в документуванні та розслідуванні випадків перебування в заручниках та катування; підготовці звернень до посадових осіб держави, органів влади та правоохоронних органів, позовних заяв до суду; захисті інтересів у кримінальному провадженні, адвокації прав полонених та членів їх родин; отриманні довідки про перебування в заручниках, урегулюванні банківських спорів щодо сплати за кредитними договорами, допомозі у вирішенні трудових спорів.

Вебсайт організації:

<http://www.healthright.org.ua/pro-nas/nashi-misiya-i-istoriya/>

Сторінка у Фейсбуці:

<https://www.facebook.com/HRC.HealthRight>

Контактна адреса: вул. Пирогова, 4/26, оф. 11, м. Київ, Київська обл., Україна.

Контактний телефон: +38 (098) 175-32-35.

Контактний e-mail: halyna.skipalska@healthright.org,
anastasiia.liadneva@healthright.org

10. Приватна психотерапевтична практика Наталії Щербини

Кризовий психотерапевт Наталія Щербина надає короткотривалу та довготривалу психотерапевтичну та травмотерапевтичну допомогу людям, які зазнали впливу екстремального насильства (у т. ч. жертвам тортур та членам їх родин). Серед видів допомоги – сімейна терапія. Наталія Щербина проводить супервізію організацій та команд, що опікуються людьми, які зазнали впливу екстремального насильства.

Сторінка у Фейсбуці: <https://www.facebook.com/krizis.psy>

Контактна адреса: консультації в м. Київ або онлайн.

Контактний телефон: **+38 (050) 335-94-94.**

Контактний e-mail: spt.shcherbyna@gmail.com

11. Фонд ООН у галузі народонаселення

Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) в Україні долає СГОН шляхом створення кризових центрів та мобільних бригад соціально-психологічної допомоги. З липня 2020 року в Луганській та Донецькій областях розпочали роботу мобільні клініки, які надають доступ до високоспеціалізованих медичних та соціально-психологічних послуг населенню, що проживає в населених пунктах вздовж лінії зіткнення та/або труднодоступних ізольованих містечках на Сході України. Мобільні клініки проводять обстеження, надають критично важливі медичні послуги та виявляють приховані випадки домашнього та гендерно-обумовленого насильства. Допомога спрямована на громади, розташовані вздовж лінії розмежування та в ізольованих містечках на Сході України, а саме в Бахмутському, Ясинуватському районах та місті Авдіївка Донецької області та Станично-Луганському, Новоайдарському та Попаснянському районах Луганської області.

Під час телефонних або онлайн-консультацій члени мобільної бригади (психологи та соціальні працівники) надають такі види консультацій: психологічні (кризові, планові, підтримуючі, профілактичні); інформаційні (щодо наявних послуг, перенаправлення тощо); з питань соціального супроводу.

Вебсайт організації: <https://ukraine.unfpa.org/uk>

Контактна адреса:

вул. Шовковична, 42-44, м. Київ, Київська обл., Україна.

Контактний телефон: **+38 (044) 281-32-31.**

Контактний e-mail: ukraine.office@unfpa.org

Телефони мобільних бригад:

м. Слов'янськ, Донецька область: **+38 (095) 132-04-83;**

м. Бахмут, Донецька область: **+38 (095) 132-04-83;**

м. Костянтинівка, Донецька область: **+38 (095) 132-04-58;**

м. Лиман, Донецька область: **+38 (095) 132-04-56;**

смт Мангуш, Донецька область: **+38 (099) 044-21-65;**

смт Білокуракине, Луганська область: **+38 (099) 044-31-26;**

смт Троїцьке, Луганська область: **+38 (099) 044-17-51.**

12. Центр психосоціального супроводу в м. Маріуполі при ГО «Підтримка психічного здоров'я – асоціація фахівців у галузі психічного здоров'я»

Організація надає професійну психологічну підтримку жінкам, які постраждали від СГОН внаслідок конфлікту на Донбасі, та (за потребою) перенаправляє постраждалих за подальшим супроводом до інших організацій.

Сторінка у Фейсбуці: <https://www.facebook.com/cpsaMariupol/>

Контактна адреса:

вул. Миколаївська, 7/17, поверх 2, оф. 207, БЦ «Столетній»,
м. Маріуполь, Донецька обл., Україна.

Гаряча лінія: **0-800-215-568.**

Контактні телефони: **+38 (098) 051-62-06;**

+38 (095) 791-24-10; +38 (073) 476-34-31.

Контактний e-mail: centrmardnua.ua@gmail.com

Координатор у м. Маріуполі: Судакова Олена, e-mail: sudakova@ukr.net,
телефон: **+38 (096) 242-91-32.**

Післяслово

У посібнику ми узагальнили інформацію та навели шаблони документів, які можуть допомогти особам, які постраждали від СГОН у зоні збройного конфлікту, отримати необхідну допомогу та підтримку.

Прочитавши посібник, ви, напевно, пересвідчилися у тому, що спеціальних державних програм допомоги для постраждалих від СГОН в Україні не існує. Існуючі програми підтримки спрямовані на більш широкі групи постраждалих (ВПО, особи, звільнені з полону, тощо). Проте ті, хто зазнав сексуального насильства, можуть скористатися цими програмами, оскільки в більшості випадків також належать до цих більш широких суспільних груп. Незважаючи на прикрий факт відсутності спеціалізованих державних програм допомоги постраждалим від СГОН у ході конфлікту, ми сподіваємось, що знайомство з посібником було корисним для вас, і ви знайшли в ньому інформацію про ресурси, які допоможуть вашому відновленню.

У разі якщо державна система залишається нечутливою до ваших вимог та потреб, будь ласка, звертайтеся до громадських організацій, які є більш гнучкими у своїй роботі та вже зараз зможуть надати вам допомогу.

Хочемо вірити, що знайомство із правовими нормами, які пояснюють процес кримінального переслідування злочинців та участь у цьому процесі постраждалих, теж були цікавими й корисними для вас.

Очевидно, що процес відновлення справедливості, взаємодії із правоохоронними органами не є простим, і зрідка є приємним, але без вашої участі в цьому процесі злочинці навряд чи коли-небудь постануть перед судом. Злочини СГОН мають бути розслідувані, а винні – понести відповідальність. Тому ми закликаємо всіх, хто має сили відновлювати справедливість, не складати руки, а домагатися правосуддя над злочинцями. Східноукраїнський центр громадських ініціатив буде радий надати вам у цьому безкоштовну правову допомогу. Наші контакти ви знайдете на с. 103 цього посібника.

Додатки

**Шаблони документів,
що можуть бути корисними
для юридичного захисту
осіб, які постраждали
від СГОН**

Додаток 1

Заява (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення

/найменування правоохоронного органу/³⁵

/адреса/

Заявник (потерпілий):

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

ЗАЯВА (ПОВІДОМЛЕННЯ)

про вчинене кримінальне правопорушення
/для розгляду в порядку, передбаченому ст. 214 КПК України/

/короткий виклад обставин кримінального правопорушення:

час, місце, спосіб учинення, відомості про потерпілого, завдану шкоду і т. п., наскільки вони відомі заявнику/

Частиною другою ст. 55 КПК України передбачено, що права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

У ч. 1 ст. 214 КПК України встановлено, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

На підставі викладеного, керуючись ст. 214 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Невідкладно, але не пізніше 24 годин із моменту вручення цієї заяви (повідомлення), внести відомості про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування з метою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.
2. Повідомити мені письмово про факт внесення відомостей за моєю заявою (повідомленням) до Єдиного реєстру досудових розслідувань та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати мені відповідний витяг із реєстру.
3. Допитати мене як потерпілого та вручити пам'ятку про права та обов'язки потерпілого³⁶. В іншому випадку, після спливу 24 годин із моменту отримання цієї заяви (повідомлення), за відсутності в мене інформації про факт внесення відомостей до реєстру, я буду змушений звернутися за захистом своїх прав та законних інтересів зі скаргю до слідчого судді.

Додатки:

/копії документів, які заявник (потерпілий) бажає додати до заяви/

«___» _____ 20__ рік

³⁵ Тут і в інших зразках документів правильне найменування та адресу найближчого до вас відділу поліції, СБУ, прокуратури або суду ви можете знайти на с. 90.

³⁶ Якщо заявник є лише свідком кримінального правопорушення, даний пункт не зазначається.

**Запит (клопотання) для
отримання інформації
про результати розгляду
заяви (повідомлення)
про вчинене кримінальне
правопорушення**_____
/найменування правоохоронного органу/_____
/адреса/Заявник
(потерпілий):_____
/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/**КЛОПОТАННЯ**

_____ року я звернувся на вашу адресу із заявою (повідомленням) про вчинене кримінальне правопорушення. Заява (повідомлення) надійшла _____ року.

Частиною другою ст. 55 КПК України передбачено, що права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

У ч. 1 ст. 214 КПК України встановлено, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Станом на сьогодні витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань мені не наданий. Про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій мені нічого не відомо.

Потерпілий має право, зокрема, заявляти відводи та клопотання (п. 4 ч. 1 ст. 56 КПК України).

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 220 КПК України клопотання сторони захисту, потерпілого та його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй.

На підставі викладеного, керуючись ст. 55, 56, 214, 220 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Невідкладно надати мені витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.
 2. Допитати мене як потерпілого та вручити пам'ятку про права та обов'язки потерпілого³⁷.
- У випадку подальшого ігнорування моєї заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення я буду змушений звернутися за захистом своїх прав та законних інтересів зі скаргою до слідчого судді.

«_____» _____ 20__ рік _____

³⁷ Якщо заява (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення подавалася свідком кримінального правопорушення, даний пункт не зазначається.

Додаток 3

Скарга на бездіяльність слідчого, яка полягає в невнесенні відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР

/найменування суду/

/адреса/

Заявник
(потерпілий):

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на бездіяльність слідчого, яка полягає в невнесенні відомостей
про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР

_____ року я звернувся до _____ із заявою (повідомленням) про вчинене кримінальне правопорушення.

У заяві (повідомленні) зазначав, що _____

/короткий виклад обставин кримінального правопорушення: час, місце, спосіб вчинення, відомості про потерпілого, завдану шкоду і т. п., наскільки вони відомі заявнику/

Зазначена заява (повідомлення) була отримана адресатом _____ року, про що свідчать відомості АТ «Укрпошта» про вручення поштового відправлення /або відмітка на заяві/.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Отже, на відміну від процесуального порядку реагування на заяви та повідомлення про злочин, який було встановлено в КПК 1960 року, згаданий обов'язок слідчого або прокурора не вимагає оцінки цими суб'єктами такої заяви (повідомлення) на предмет наявності ознак складу злочину для того, щоб вчинити процесуальну дію, яка полягає у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Станом на дату подання цієї скарги відомості про вчинене кримінальне правопорушення всупереч вимогам закону до ЄРДР не внесені. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії не проводяться.

Офіційна письмова відповідь на подану заяву (повідомлення) також надана не була.

Згідно із ч. 2 ст. 55 КПК України права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

На досудовому провадженні може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України).

На підставі викладеного, керуючись ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Визнати незаконною бездіяльність службових осіб (слідчих) _____

/найменування органу, до якого подавалася заява/

яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення за заявою гр. _____ від _____ року до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

2. Зобов'язати службових осіб (слідчих) _____

/найменування органу, до якого подавалася заява/

невідкладно внести відомості про кримінальне правопорушення за заявою гр. _____ від _____ року до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Додатки:

1. Копія паспорта скаржника (потерпілого).

2. Копія заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення з доказами направлення та вручення адресату³⁸.

« ____ » _____ 20__ рік _____

³⁸ Залежно від обставин справи до скарги можна додати також копії інших документів.

Додаток 4

Заява про залучення до кримінального провадження як потерпілого

ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601

Слідчому у кримінальному провадженні
№ 12014060020003033

Заявник (потерпілий): _____

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

ЗАЯВА

про залучення до кримінального провадження як потерпілого

Слідчими Головного слідчого управління СБ України здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № 12014060020003033 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 146, ч. 1 ст. 115, п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437, ч. 1, 2 ст. 438 КК України, за фактом розв'язання та ведення представниками влади РФ агресивної війни проти України з метою зміни меж її території, а також вчинення на території Донецької та Луганської областей членами терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» широкомасштабних та систематичних порушень законів і звичаїв ведення війни (знущання, катування, інші форми жорстокого поводження з полоненими військовослужбовцями та цивільним населенням, позасудові страсти, примусові роботи).

Вважаю, що я маю бути залучений до участі в цьому кримінальному провадженні як потерпілий із таких підстав: _____

/короткий виклад обставин кримінального правопорушення: час, місце, спосіб вчинення,
відомості про завдану шкоду і т. п., наскільки вони відомі заявнику/

Частиною другою ст. 55 КПК України передбачено, що права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

У ч. 1 ст. 214 КПК України встановлено, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

На підставі викладеного, керуючись ст. 214 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Залучити мене до кримінального провадження № 12014060020003033 як потерпілого.
2. Надіслати на мою адресу копію постанови про залучення до участі у кримінальному провадженні як потерпілого.
3. Надіслати на мою адресу витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.
4. Вручити мені пам'ятку про процесуальні права та обов'язки потерпілого та допитати як потерпілого за місцем мого проживання.

Додатки: _____

/копії документів, які заявник (потерпілий) бажає додати до заяви/

«____» _____ 20__ рік

Додаток 5

Запит (клопотання) для отримання інформації про результати розгляду заяви про залучення до кримінального провадження як потерпілого

ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601

Слідчому у кримінальному провадженні
№ 12014060020003033

Заявник
(потерпілий):

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

КЛОПОТАННЯ

_____ року я звернувся на адресу ГСУ СБ України із заявою про залучення мене як потерпілого до кримінального провадження № 12014060020003033, що розслідується слідчими ГСУ СБ України за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 146, ч. 1 ст. 115, п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437, ч. 1, 2 ст. 438 КК України, за фактом розв'язання та ведення представниками влади РФ агресивної війни проти України.

Заява надійшла на вашу адресу _____ року.

Станом на сьогодні про результати розгляду заяви мені не повідомили. Копії постанови про залучення до участі у кримінальному провадженні як потерпілого та витяг з ЄРДР я не отримував. Пам'ятка про процесуальні права та обов'язки потерпілого мені не вручена, і як потерпілий я не допитаний.

Частиною 2 ст. 55 КПК України передбачено, що права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Потерпілий має право, зокрема, заявляти відводи та клопотання (п. 4 ч. 1 ст. 56 КПК України).

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 220 КПК України клопотання сторони захисту, потерпілого та його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй.

На підставі викладеного, керуючись ст. 55, 56, 214, 220 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Надіслати на мою адресу копію постанови про залучення до участі у кримінальному провадженні як потерпілого.
2. Надіслати на мою адресу витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.
3. Вручити мені пам'ятку про процесуальні права та обов'язки потерпілого та допитати як потерпілого за місцем мого проживання.

У випадку подальшого ігнорування моєї заяви я буду змушений звернутися за захистом своїх прав та законних інтересів зі скаргою до слідчого судді.

«___» _____ 20__ рік _____

Додаток 6

Скарга на постанову слідчого ГСУ СБУ про відмову у визнанні потерпілим

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД
М. КИЄВА
вул. Дегтярівська, 31-А, м. Київ, 03057

Скаржник:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на постанову слідчого про відмову у визнанні потерпілим

_____ року я звернувся на адресу ГСУ СБ України із заявою про залучення мене як потерпілого до кримінального провадження № 12014060020003033, що розслідується слідчими ГСУ СБ України за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 146, ч. 1 ст. 115, п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437, ч. 1, 2 ст. 438 КК України, за фактом розв'язання та ведення представниками влади РФ агресивної війни проти України.

У заяві зазначав, що _____

/короткий виклад обставин кримінального правопорушення: час, місце, спосіб вчинення,
відомості про потерпілого, завдану шкоду і т. п., наскільки вони відомі заявнику/

_____ року на мою адресу надійшла копія постанови слідчого ГСУ СБУ від _____ року про відмову у визнанні потерпілим.

Постанова слідчого обґрунтована наступним _____

/коротко навести аргументи слідчого, викладені в постанові/

З таким рішенням слідчого я не згоден із таких підстав: _____

/навести докладне обґрунтування незгоди з рішенням слідчого, зокрема, але не виключно, наявності в потерпілого підстав вважати, що вчинені щодо нього кримінальні правопорушення пов'язані зі збройною агресією РФ щодо України (наприклад, вчинені окупаційними силами/учасниками НЗФ)/

На досудовому провадженні можуть бути оскаржені, зокрема, рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою (п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК України).

На підставі викладеного, керуючись п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК України, –

ПРОШУ:

Скасувати постанову слідчого ГСУ СБ України від _____ року про відмову у визнанні гр. _____ потерпілим у кримінальному провадженні № 12014060020003033 та зобов'язати слідчого залучити мене до участі в цьому кримінальному провадженні як потерпілого.

Додатки:

1. Копія паспорта скаржника.
2. Копія заяви про залучення до участі у кримінальному провадженні як потерпілого.
3. Копія постанови слідчого про відмову у визнанні потерпілим³⁹.

«___» _____ 20__ рік _____

³⁹ Залежно від обставин справи до скарги можна додати також копії інших документів.

Додаток 7

Клопотання про долучення доказів до матеріалів досудового розслідування

/найменування органу досудового розслідування/

/адреса/

Потерпілий: _____

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

КЛОПОТАННЯ

про долучення доказів до матеріалів досудового розслідування

Слідчими _____
/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____
/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 56 КПК України потерпілий має право подавати докази слідчому.
Вважаю за необхідне надати слідчому такі докази: _____

/навести докладний опис доказу, джерела та способу його отримання та інші відомості про доказ,
наскільки вони відомі потерпілому/

На підставі викладеного, керуючись ст. 55, 56, 220 КПК України, –

ПРОШУ:

Долучити до матеріалів досудового розслідування такі докази: _____

Керуючись ст. 220 КПК України, прошу розглянути зазначене клопотання в строк не більше трьох днів із моменту його надходження, а про результати його розгляду, у тому числі про повну або часткову відмову в його задоволенні, повідомити мені письмово (надіслати копію відповідної постанови).

Додатки: _____

«_____» _____ 20__ рік _____

Додаток 8

Клопотання про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій

/найменування органу досудового розслідування/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування, контактний телефон/

КЛОПОТАННЯ

про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій

Слідчими _____

/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

Досудовим розслідуванням встановлено, зокрема, таке: _____

/навести короткий виклад основних фактів та обставин, які вже були встановлені в ході досудового розслідування та які мають значення в контексті слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які потерпілий пропонує провести (наприклад, встановлена особа очевидця події, але така особа як свідок не допитана)/

Вважаю за необхідне клопотати про проведення таких слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій: _____

/навести докладний опис слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які пропонується вчинити, з обґрунтуванням того, яке значення вони мають для кримінального провадження/⁴⁰

За змістом ч. 1 ст. 28 КПК України під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.

На мій погляд, процесуальна діяльність слідчих у даному кримінальному провадженні характеризується низькою якістю та продуктивністю, внаслідок чого отримані за час розслідування результати з виконання завдань кримінального провадження значною мірою не відповідають обґрунтовано допустимим результатам, які повинні були й об'єктивно могли бути досягнуті за цей час з огляду на складність та специфіку розслідуваного кримінального правопорушення. Досудове розслідування здійснюється безсистемно, безпланово та набуло ознак тяганини.

Вважаю, що невинуватена затримка з проведенням необхідних слідчих (розшукових) дій у моїй справі та поверхневий характер досудового розслідування становлять порушення моїх прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод⁴¹.

⁴⁰ У клопотанні ви можете просити слідчого провести допит певних осіб як свідків, про проведення судово-медичної та інших видів експертизи тощо.

⁴¹ Цей та попередній абзаци можуть бути зазначені у випадку, якщо в потерпілого є претензії до повноти та якості досудового розслідування. За бажанням такі претензії можна конкретизувати.

Частиною третьою ст. 93 КПК України передбачено, що ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 цього Кодексу.

На підставі викладеного, керуючись ст. 55, 56, 93, 220 КПК України, –

ПРОШУ:

Невідкладно провести такі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії: _____

Керуючись ст. 220 КПК України, прошу розглянути зазначене клопотання в строк не більше трьох днів із моменту його надходження, а про результати його розгляду, у тому числі про повну або часткову відмову в його задоволенні, повідомити мені письмово (надіслати копію відповідної постанови).

Додатки:

/копії документів, які потерпілий бажає додати до клопотання/

«___» _____ 20__ рік _____

Додаток 9

Скарга на бездіяльність слідчого, яка полягає в нерозгляді клопотання потерпілого про проведення слідчих (розшукових) дій

/найменування суду/

/адреса/

Потерпілий: _____

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на бездіяльність слідчого, яка полягає в нерозгляді клопотання потерпілого
про проведення слідчих (розшукових) дій

Слідчими _____
/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

_____ року я звернувся на адресу слідчого з клопотанням, у якому просив провести
такі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії: _____

/навести докладний опис слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які потерпілий зазначав у клопотанні/

Клопотання надійшло на адресу органу досудового розслідування _____ року, але
станом на день подання цієї скарги повідомлення про результати розгляду цього клопо-
тання я так і не отримав, тобто клопотання не було розглянуте слідчим у строк, передба-
чений ст. 220 КПК України.

Пунктом 1 ч. 1 ст. 303 КПК України передбачено, що на досудовому провадженні може
бути оскаржена також бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в нездійсненні
інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом
строк.

Потерпілий має право, зокрема, але не виключно, заявляти клопотання (ст. 56 КПК
України).

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 220 КПК України клопотання сторони захисту, потерпілого та його
представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої
здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках,
установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються
під час досудового розслідування, або її представника слідчий, прокурор зобов'язані
розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та задовольнити їх за наяв-
ності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа,
яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання ви-
носиться вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання,
а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй.

Таким чином, бездіяльність слідчого, яка полягає в нездійсненні процесуальних дій,
які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк, а саме в нерозгляді кло-
потання потерпілого, яке відповідно до вимог ст. 220 КПК України він був зобов'язаний
розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та про результати розгля-

ду повідомити письмово, у тому числі шляхом вручення копії постанови про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання, є незаконною.

На підставі викладеного, керуючись ст. 303-307 КПК України, –

ПРОШУ:

- 1.** Визнати незаконною бездіяльність слідчого _____
/зазначити найменування органу досудового розслідування/

який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____, яка полягає в нерозгляді протягом трьох днів із моменту подання клопотання потерпілого гр. _____ від _____ року про проведення слідчих (розшукових) дій.

- 2.** Зобов'язати слідчого _____
/зазначити найменування органу досудового розслідування/

який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____, розглянути відповідно до вимог ст. 220 КПК України клопотання потерпілого гр. _____ від _____ року про проведення слідчих (розшукових) дій і про результати розгляду повідомити особу, яка заявила клопотання.

Додатки:

1. Копія клопотання з доказами направлення та вручення адресату.
2. Копія витягу з ЄРДР⁴².

«_____» _____ 20__ рік _____

⁴² Зазначається тільки у випадку наявності в потерпілого витягу з ЄРДР.

Додаток 10

Скарга на постанову слідчого про відмову (часткову відмову) у задоволенні клопотання потерпілого про проведення слідчих (розшукових) дій

/найменування суду/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на постанову слідчого про відмову (часткову відмову) у задоволенні клопотання
потерпілого про проведення слідчих (розшукових) дій

Слідчими _____
/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____
/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

_____ року я звернувся на адресу слідчого з клопотанням, у якому просив провести
такі слідчі (розшукові) дії: _____

/навести докладний опис слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які потерпілий зазначав у клопотанні/

_____ року на мою адресу надійшла постанова слідчого від _____ року про відмо-
ву (часткову відмову) у задоволенні клопотання, яка мотивована таким: _____

/навести загальний опис аргументів слідчого, наведених в оскаржуваній постанові/

Вважаю таке рішення слідчого незаконним із таких підстав: _____

/навести докладний опис слідчих (розшукових) дій, які ви пропонували вчинити, з обґрунтуванням того,
яке значення вони мають для кримінального провадження; аргументи на користь твердження
про незаконність та/або необґрунтованість рішення слідчого/

На мій погляд, процесуальна діяльність слідчих у даному кримінальному провадженні характеризується низькою якістю та продуктивністю, внаслідок чого отримані за час розслідування результати з виконання завдань кримінального провадження значною мірою не відповідають обґрунтовано допустимим результатам, які повинні були й об'єктивно могли бути досягнуті за цей час з огляду на складність та специфіку розслідуваного кримінального правопорушення. Досудове розслідування здійснюється безсистемно, безпланово та набуло ознак тяганини.

Вважаю, що відмова у проведенні об'єктивно необхідних слідчих (розшукових) дій у моїй справі та поверхневий характер досудового розслідування становлять порушення моїх прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод⁴³.

⁴³ Цей та попередній абзаци можуть бути зазначені у випадку, якщо в потерпілого є претензії до повноти та якості досудового розслідування. За бажанням такі претензії можна конкретизувати.

Частиною третьою ст. 93 КПК України передбачено, що ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 цього Кодексу.

Пунктом 7 ч. 1 ст. 303 КПК України передбачено, що на досудовому провадженні може бути оскаржене рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено в задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником.

На підставі викладеного, керуючись ст. 303-307 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Скасувати постанову слідчого _____

/зазначити найменування органу досудового розслідування та прізвище слідчого, якщо воно відоме/

про відмову (або часткову відмову) у задоволенні клопотання, датовану _____ роком та винесену в рамках досудового розслідування кримінального провадження № _____, повністю /або в частині/ відмови в задоволенні клопотання потерпілого гр. _____ від _____ року про проведення слідчих (розшукових) дій.

2. Зобов'язати слідчого _____

/зазначити найменування органу досудового розслідування та прізвище слідчого, якщо воно відоме/

(або іншого слідчого даного органу досудового розслідування, який здійснюватиме досудове розслідування у кримінальному провадженні станом на день розгляду цієї скарги слідчим суддею) у рамках досудового розслідування кримінального провадження № _____ провести такі слідчі (розшукові) дії: _____

/зазначити слідчі (розшукові) дії, про проведення яких ви клопотали перед слідчим/

Додатки:

1. Копія клопотання з доказами направлення та вручення адресату.

2. Копія постанови слідчого про відмову (часткову відмову) у задоволенні клопотання.

«____» _____ 20__ рік _____

**Клопотання про
проведення слідчих дій
за місцем проживання
потерпілого**

/найменування органу досудового розслідування/

/адреса/

Потерпілий: _____

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

КЛОПОТАННЯ

про проведення слідчих дій за місцем проживання потерпілого

Слідчими _____

/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

Частиною 1 ст. 55 КПК України передбачено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Відповідно до ч. 2 ст. 55 КПК України права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Станом на сьогодні виникла необхідність допитати мене як потерпілого повторно, що обумовлено, зокрема, таким: _____

/обґрунтувати необхідність повторного допиту, наприклад, посиланням на те, що ви згадали факти та обставини,
про які раніше не повідомляли слідчому/

Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2 ст. 223 КПК України).

Частиною 1 ст. 224 КПК України передбачено, що допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яку мають намір допитати.

У зв'язку з тим, що я проживаю в місті _____ та не маю можливості прибути до слідчого для допиту, є необхідність провести допит за місцем мого проживання.

На підставі викладеного, керуючись ст. 55, 56, 93, 220, 223, 224 КПК України, –

ПРОШУ:

Допитати мене як потерпілого за місцем мого проживання, для чого надіслати відповідне доручення (постанову) до _____

/зазначити найменування відділу поліції, найбільш наближеного до місця вашого проживання/перебування/

Керуючись ст. 220 КПК України, прошу розглянути зазначене клопотання в строк не більше трьох днів із моменту його надходження, а про результати його розгляду, у тому числі про повну або часткову відмову в його задоволенні, повідомити мені письмово (надіслати копію відповідної постанови).

Додатки: _____

/копії документів, які потерпілий бажає додати до клопотання/

**Клопотання про надання
для ознайомлення
матеріалів досудового
розслідування**

/найменування органу досудового розслідування/

/адреса/

Потерпілий: _____

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

КЛОПОТАННЯ

про надання для ознайомлення матеріалів досудового розслідування

Слідчими _____

/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

Статтею 221 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова в наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, яка його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії.

Керуючись ст. 55, 56, 221 КПК України, –

ПРОШУ:

Надати мені для ознайомлення матеріали досудового розслідування з можливістю робити виписки та фотокопії.

«_____» _____ 20__ рік

Додаток 13

Скарга на бездіяльність слідчого, яка полягає в нерозгляді клопотання потерпілого про надання для ознайомлення матеріалів досудового розслідування

/найменування суду/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на бездіяльність слідчого, яка полягає в нерозгляді клопотання потерпілого
про надання для ознайомлення матеріалів досудового розслідування

Слідчими _____

/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

_____ року я звернувся на адресу слідчого з клопотанням, у якому просив надати мені для ознайомлення матеріали досудового розслідування.

Клопотання надійшло на адресу органу досудового розслідування _____ року, але станом на день подання цієї скарги повідомлення про результати розгляду цього клопотання я так і не отримав, тобто клопотання не було розглянуте слідчим в строк, передбачений ст. 220 КПК України. Матеріали досудового розслідування для ознайомлення мені не надані.

Пунктом 1 ч. 1 ст. 303 КПК України передбачено, що на досудовому провадженні може бути оскаржена також бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк.

Статтею 221 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова в наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, яка його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії.

Потерпілий має право, зокрема, але не виключно, заявляти клопотання (ст. 56 КПК України).

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 220 КПК України клопотання сторони захисту, потерпілого та його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа,

яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй.

Таким чином, бездіяльність слідчого, яка полягає в нездійсненні процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк, а саме в нерозгляді клопотання потерпілого, яке відповідно до вимог ст. 220 КПК України він був зобов'язаний розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та про результати розгляду повідомити письмово, у тому числі шляхом вручення копії постанови про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання, є незаконною.

На підставі викладеного, керуючись ст. 303-307 КПК України, –

ПРОШУ:

1. Визнати незаконною бездіяльність слідчого _____
/зазначити найменування органу досудового розслідування/

який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____, яка полягає в нерозгляді протягом трьох днів із моменту подання клопотання потерпілого гр. _____ від _____ року про надання для ознайомлення матеріалів досудового розслідування.

2. Зобов'язати слідчого _____
/зазначити найменування органу досудового розслідування/

який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____, розглянути відповідно до вимог ст. 220 КПК України клопотання потерпілого гр. _____ від _____ року про надання для ознайомлення матеріалів досудового розслідування та про результати розгляду повідомити особу, яка заявила клопотання.

Додатки:

1. Копія клопотання з доказами направлення та вручення адресату.
2. Копія витягу з ЄРДР⁴⁴.

«_____» _____ 20__ рік _____

⁴⁴ Зазначається тільки у випадку наявності в потерпілого витягу з ЄРДР.

Додаток 14

Скарга на рішення або бездіяльність слідчого та/або прокурора під час досудового розслідування

/найменування суду/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

На _____

/рішення або бездіяльність слідчого та/або прокурора під час досудового розслідування/

Слідчими _____

/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

/наведіть докладний опис бездіяльності або рішення, що оскаржується; аргументи на користь твердження
про незаконність та/або необґрунтованість бездіяльності/рішення/

На мій погляд, процесуальна діяльність слідчих у даному кримінальному провадженні характеризується низькою якістю та продуктивністю, внаслідок чого отримані за час розслідування результати з виконання завдань кримінального провадження значною мірою не відповідають обґрунтовано допустимим результатам, які повинні були й об'єктивно могли бути досягнуті за цей час з огляду на складність та специфіку розслідуваного кримінального правопорушення. Досудове розслідування здійснюється безсистемно, безпланово та набуло ознак тяганини.

Вважаю, що поверхневий характер досудового розслідування становить порушення моїх прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод⁴⁵.

Статтею 303 КПК України передбачене моє право на оскарження.

На підставі викладеного, керуючись ст. 303-307 КПК України, –

ПРОШУ:

/сформулюйте вашу вимогу, наприклад, скасувати постанову слідчого, зобов'язати вчинити певну дію/

Додатки:

/копії документів, які потерпілий бажає додати до скарги/

«_____» _____ 20__ рік

⁴⁵ Цей та попередній абзаци можуть бути зазначені у випадку, якщо в потерпілого є претензії до повноти та якості досудового розслідування. За бажанням такі претензії можна конкретизувати.

**Скарга на недотримання
розумних строків під час
досудового розслідування**

/прокурору вищого рівня/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на недотримання розумних строків під час досудового розслідування
/у порядку, передбаченому ст. 308 КПК України/

Слідчими _____
/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____
/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

/наведіть докладний опис обставин, які, на ваш погляд, свідчать про недотримання розумних строків/

Крім того, на мій погляд, процесуальна діяльність слідчих та прокурорів у даному кримінальному провадженні характеризується низькою якістю та продуктивністю, внаслідок чого отримані за час розслідування результати з виконання завдань кримінального провадження значною мірою не відповідають обґрунтовано допустимим результатам, які повинні були й об'єктивно могли бути досягнуті за цей час з огляду на складність та специфіку розслідуваного кримінального правопорушення. Досудове розслідування здійснюється безсистемно, безпланово та набуло ознак тяганини.

Вважаю, що поверхневий характер досудового розслідування та систематичне порушення розумних строків становить порушення моїх прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод⁴⁶.

За змістом ч. 1 ст. 28 КПК України під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.

Проведення досудового розслідування в розумні строки забезпечує прокурор (ч. 2 ст. 28 КПК України).

Частиною першою ст. 308 КПК України передбачено, що підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування.

⁴⁶ Цей та попередній абзаци можуть бути зазначені у випадку, якщо в потерпілого є претензії до повноти та якості досудового розслідування. За бажанням такі претензії можна конкретизувати.

На підставі викладеного, керуючись ст. 308 КПК України, –

ПРОШУ:

Надати прокурору, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, обов'язкові для виконання вказівки щодо строків проведення слідчих дій у кримінальному провадженні № _____.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 308 КПК України про результати розгляду цієї скарги прошу невідкладно повідомити мені письмово.

Додатки:

/копії документів, які потерпілий бажає додати до скарги/

«____» _____ 20__ рік

Клопотання про
застосування заходів
безпеки

/найменування органу досудового розслідування/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

КЛОПОТАННЯ
про застосування заходів безпеки

Слідчими _____
/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____
/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/.

Протягом кримінального провадження потерпілий має право, зокрема, за наявності від-
повідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї
сім'ї, майна та житла (п. 5 ч. 1 ст. 56 КПК України).

На даний час виникли такі обставини, які обумовлюють необхідність застосування за-
ходів безпеки щодо мене, моїх близьких родичів, мого майна та житла: _____

/наведіть докладний опис обставин, які, на ваш погляд, свідчать про необхідність застосування заходів безпеки;
бажано також навести конкретний захід безпеки та обґрунтувати необхідність застосування саме такого заходу/

Керуючись Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь
у кримінальному судочинстві», ст. 55, 56, 221 КПК України, –

ПРОШУ:

Негайно застосувати заходи безпеки щодо мене, моїх близьких родичів чи членів моєї
сім'ї _____
(навести анкетні дані таких осіб)

майна та житла _____
(навести ідентифікаційні ознаки майна та/або житла, наприклад, адресу,
а також зазначити конкретні заходи безпеки, які ви просите застосувати)

Додатки: _____
/копії документів, які потерпілий бажає додати до клопотання/

«___» _____ 20__ рік _____

Додаток 17

Скарга на рішення, дії чи бездіяльність при застосуванні заходів безпеки

/найменування суду/

/адреса/

Потерпілий:

/прізвище, ім'я, по батькові, адреса для листування,
контактний телефон/

СКАРГА

на рішення /дії чи бездіяльність/ при застосуванні заходів безпеки

Слідчими _____

/найменування органу досудового розслідування/

здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № _____
від _____ року за фактом _____

/зазначити відомості про кримінальне провадження, які відомі потерпілому/

_____ року я звернувся на адресу слідчого з клопотанням про застосування заходів безпеки.

У клопотанні зазначав, що _____

/викласти суть клопотання та навести докладний опис прийнятого за результатами його розгляду рішення,
вчиненої дії чи бездіяльності/

З таким рішенням (дією/бездіяльністю) слідчого я не згоден із таких підстав: _____

/навести докладне обґрунтування незгоди з рішенням, дією чи бездіяльністю слідчого, зокрема, але не виключно,
обґрунтувати наявність ризиків для вашого життя, здоров'я, майна тощо/

На досудовому провадженні можуть бути оскаржені, зокрема, рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України).

На підставі викладеного, керуючись п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України, –

ПРОШУ:

Скасувати /Зобов'язати _____

/сформулюйте вашу вимогу, наприклад, скасувати рішення слідчого,
зобов'язати припинити чи вчинити певну дію/

Додатки: _____

/копії документів, які потерпілий бажає додати до клопотання/

«_____» _____ 20__ рік

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ (СЦГІ)

<https://totalaction.org.ua/>

<https://www.facebook.com/totalaction.org.ua>

Місія: розвивати та підтримувати здатність українського суспільства відповідати на виклики часу, базуючись на принципах прав людини, демократії та верховенства права через освіту, адвокацію та дослідницьку діяльність.

Цінності: СЦГІ діє на основі таких організаційних цінностей: повага до людської гідності, віра у здатність та право кожного впроваджувати зміни, послідовність – відповідність діяльності проголошеним цінностям та чесність; прозорість та відкритість; прагнення до змін; орієнтація на результат; співпраця; інноваційні підходи, компетентність та якість.

Основні напрямки проєктної діяльності:

- 1) документування грубих порушень прав людини, що сталися під час збройного конфлікту на Донбасі; особлива увага – на фактах документування сексуального та гендерно-обумовленого насильства;
- 2) сприяння відновленню миру на Сході України;
- 3) безкоштовна правова допомога особам, які постраждали від грубих порушень прав людини в під час збройного конфлікту на Донбасі.

Цільова аудиторія: особи, які постраждали внаслідок грубих порушень прав людини, скоєних під час воєнного конфлікту на Сході України; громадські лідери – представники організацій громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування та державної влади, журналісти.

Наші послуги:

- документування грубих порушень прав людини, що сталися під час збройного конфлікту на Донбасі;
- безкоштовна правова допомога, у т. ч. представництво інтересів у суді для постраждалих під час збройного конфлікту на Сході України;
- просвітницькі та освітні програми щодо відновлення миру, пропагування «культури пам'яті».

Контакти:

вул. Ризька, 73-г, 25-й поверх, ТМ-17, м. Київ, 04060, Україна.

Тел.: +38 (044) 578-14-38, + 38 (063) 640-96-40.

E-mail: eucci@eucci.org

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

**«ПЕРШІ КРОКИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ:
ПОСІБНИК ДЛЯ ТИХ, ХТО ДОЛАЄ НАСЛІДКИ СЕКСУАЛЬНОГО
НАСИЛЬСТВА, УЧИНЕНОГО ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
НА ДОНБАСІ»**

Автори:

Ірина Довгань
Володимир Смірнов
Юлія Чистякова
Володимир Щербаченко

Ілюстрації:

Ольга Гордієнко

Макет:

Ольга Гордієнко
Каріна Дорошенко

Формат 70х100 1/16. Тираж 200 прим. Ум. друк. арк. 8,5. Зам. № 12
03150, Київ, вул. Предславинська, 28
Видавець та виготовлювач: ФОП Ямчинський Олександр Васильович

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 6554,
видане Державним комітетом телебачення
і радіомовлення України 26.12.2018 р.

Дане видання ставить за мету допомогти тим, хто постраждав від сексуального та гендерно-обумовленого насильства під час збройного конфлікту на Донбасі. У посібнику зібрано інформацію, що дає відповіді на запитання: що таке сексуальне та гендерно-обумовлене насильство, які форми та наслідки воно має, а також які існують способи подолання таких наслідків. Посібник містить практичні рекомендації з покроковим описом дій постраждалої особи в процесі юридичного захисту своїх прав, а також зразки необхідних юридичних документів. Частина книги — це список контактів державних та громадських організацій, які надають різноманітну допомогу постраждалим.

